

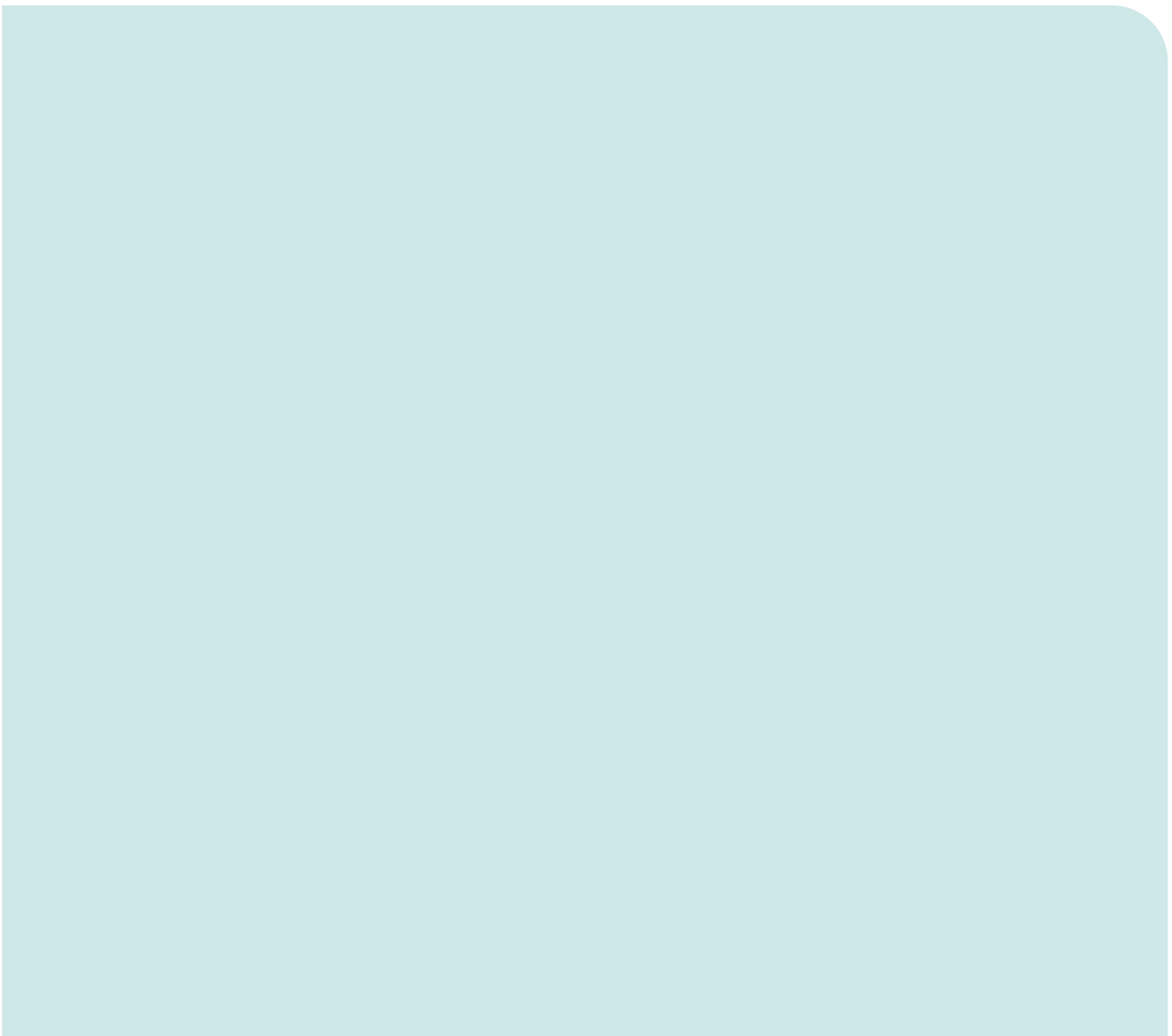
Arbeidstilsynet

Risiko for arbeidsskadedødsfall i det landbaserte arbeidslivet

En sammenligning av norske og utenlandske arbeidstakere

KOMPASS Tema
Nr. 1 2018

Arbeidstilsynet

Februar 2018

Direktoratet for arbeidstilsynet

Postboks 4720 Torgarden

7468 Trondheim

ISBN: 978-82-90112-72-6

Tittel: Risiko for arbeidsskadedødsfall i det landbaserte arbeidslivet

– En sammenligning av norske og utenlandske arbeidstakere

Innhold

Sammendrag	4
Summary	5
Innledning	6
Bakgrunn og formål	6
Annen forskning og statistikk	7
Definisjoner og sentrale begreper	9
Sysselsetting blant utenlandske arbeidstakere i Norge	11
Total sysselsetting i norsk arbeidsliv	11
Sysselsetting per landbakgrunn	13
Sysselsetting per næring	13
Utvikling i arbeidsskadedødsfall for perioden 2011–2016	17
Risiko for arbeidsskadedødsfall for norske og utenlandske arbeidstakere	20
Risiko i det totale landbaserte arbeidslivet	20
Risiko i de mest risikoutsatte næringene	22
Oppsummering av risikoberegninger	25
Hvorfor utsettes utenlandske arbeidstakere for høyere risiko enn norske arbeidstakere?	27
Usikkerhet og begrensninger i analysen	33
Underrapportering av ulykker og begrenset dataunderlag	33
Begrensninger i offentlige register	33
Videre arbeid	34
Konklusjon	35
Referanser	37

Sammendrag

Det norske arbeidslivet er mangfoldig med arbeidstakere fra mange ulike land. Ved utgangen av 2016 var 17 % av arbeidstakerne i Norge utenlandske, og etter EU-utvidelsen i 2004 har vi sett en spesielt stor tilstrømning av arbeidskraft fra de nyere EU-landene i Øst-Europa. Parallelt med en økende andel utenlandsk arbeidskraft i det norske arbeidslivet har det totale antallet arbeidsskadedødsfall i Norge gått ned.

For perioden 2011–2016 har Arbeidstilsynet registrert totalt 234 arbeidsskadedødsfall i det landbaserte arbeidslivet, hvorav 55 av de omkomne var utenlandske arbeidstakere. Dette utgjør 24 % av dødsfallene for perioden. De senere årene har utenlandske arbeidstakere utgjort en økende andel av de omkomne i takt med at antall nordmenn som omkommer har gått ned, og utgjorde i 2016 40 % av arbeidsskadedødsfallene. Basert på Arbeidstilsynets statistikk ser vi at antall arbeidsskadedødsfall per 100 000 sysselsatte er høyere for de utenlandske arbeidstakerne enn for de norske. Den beregnede risikoen for arbeidsskadedødsfall er 1,4 ganger høyere for utenlandske arbeidstakere enn for norske arbeidstakere i det landbaserte arbeidslivet i Norge. Utenlandske arbeidstakere fra EU-landene i Øst-Europa skiller seg spesielt ut med 3,2 ganger høyere risiko for arbeidsskadedødsfall enn de norske arbeidstakerne. Vi ser størst forskjell i risiko mellom norske og utenlandske arbeidstakere i de to hovednæringene transport og lagring og jordbruk, skogbruk og fiske¹. Også innen disse to næringene skiller arbeidstakerne fra EU-land i Øst-Europa seg ut med omtrent tre ganger så høy risiko som de norske arbeidstakerne i næringene.

Å finne årsaken til at utenlandske arbeidstakere har høyere risiko for å omkomme i arbeidsulykke er en kompleks oppgave, og dataunderlaget for denne analysen er begrenset. Næringene er forskjellige med ulike risikoprofiler, virksomheter, arbeidsoppgaver og sammensetning av arbeidstakere. Vi har i denne rapporten vurdert ulike faktorer som alle bidrar til å forklare hvorfor utenlandske arbeidstakere eksponeres for en høyere risiko. De utenlandske arbeidstakerne kan ha en annen sikkerhetskultur og risikoforståelse og de arbeider ofte i risikoutsatte næringer og utfører mer risikofylte arbeidsoppgaver enn norske arbeidstakere. Dette er faktorer som gjør de utenlandske arbeidstakerne mer eksponert for risiko og dermed kan øke risikoen for arbeidsskadedødsfall. I tillegg er korte ansettelsesforhold og midlertidige ansettelser ofte felles trekk ved arbeidsskadedødsfallene der utenlandske arbeidstakere har omkommet, uavhengig av aldersgruppe. Lav alder er en faktor som ofte henger tett sammen med kort erfaring og løs tilknytning til arbeidsgiver, og alder i seg selv er ikke nødvendigvis årsak til den forhøyede risikoen. Alle de nevnte trekkene ved arbeidsskadedødsfallene vil kunne bidra til økt risiko, men vi kan ikke fastslå om de har vært avgjørende for at ulykkene inntraff. Med det begrensede datamaterialet vi har tilgjengelig per i dag er det vanskelig å peke på hvilken av de nevnte faktorene som bidrar mest til økt risiko. Likevel vil vurderingene kunne gi en indikasjon på årsaker og på hva arbeidsgivere bør være ekstra oppmerksomme på når de planlegger hvordan risikofylt arbeid skal utføres.

¹ Arbeidsskadedødsfall som følge av arbeidsulykker innen næringene fiske og fangst (03.1), utvinning av råolje og naturgass (06), sjøfart (50) og lufttransport (51) registreres av andre tilsynsmyndigheter og inngår ikke i Arbeidstilsynets statistikk.

Summary

The Norwegian workforce is diverse with workers from many different countries. 17 % of the workforce are foreign workers (2016), and in the recent decade there has been an increasing supply of labour from the new EU countries in Eastern Europe. In parallel with an increasing proportion of foreign workers, the number of occupational fatalities in Norway have decreased.

For the period of 2011-2016, the Norwegian Labour Inspection Authority has registered a total of 234 occupational fatalities, of which 55 were foreign workers. For the entire period, foreign workers account for 24 % of the fatalities, however this proportion has increased the latter years, and in 2016, foreign workers amounted to 40 % of all the fatalities. This is mainly explained by a decreasing number of occupational fatalities among native Norwegians. Based on our statistics, we see that the incidence of occupational fatality per 100 000 employees is higher for the foreign workers. The risk of occupational fatality is 1.4 times higher for foreign workers than for Norwegian workers. Foreign workers from EU countries in Eastern Europe particularly stand out, with 3.2 times higher risk of occupational fatality than Norwegian workers. The highest relative risk ratios (between Norwegian and foreign workers) are seen in the transport industry and in the primary industries (agriculture, forestry and fishing). Workers from the new EU countries in Eastern Europe have a three times higher risk of occupational fatality than Norwegian workers in these industries.

Explaining why foreign workers are exposed to a higher risk is a complex task, and the data material for this analysis is limited. Foreign workers are employed in a wide range of industries with different risk profiles, in different enterprises, the variety of work tasks is large and the characteristics of the employees differ. In this analysis, we have considered various factors that may indicate why foreign workers have a higher risk of occupational fatalities. The fact that foreign workers may have a different safety culture and risk understanding, and that they perform more risky work tasks than their Norwegian colleagues, may explain some of the increased risk. In addition, short term work contracts and temporary employments are recurring factors for the occupational fatalities for foreign workers of all ages in our data material. Short term work contracts and temporary employments are factors often associated with young workers, but note however that age itself is not necessarily the risk increasing factor. All the mentioned features may lead to increased risk of occupational fatalities, but based on the data material available we cannot determine whether these features were crucial for the accidents to occur. Pointing out which factor that contribute the most to increased risk is difficult and inexpedient with the data material available at present time. However, the assessments still give an indication of important risk factors for the employers to focus on to reduce the risk of occupational accidents.

Innledning

Bakgrunn og formål

Formålet med denne rapporten er å synliggjøre og vurdere

- hvor ofte utenlandske arbeidstakere blir utsatt for arbeidsulykker som fører til dødsfall i det landbaserte arbeidslivet i Norge,
- eventuelle forskjeller i risiko for arbeidsskadedødsfall for norske og utenlandske arbeidstakere og
- mulige årsaker til at utenlandske arbeidstakere omkommer i arbeidsulykker.

Dette underlaget vil kunne gi Arbeidstilsynet, partene og virksomheter i arbeidslivet økt kunnskap om risikoforhold som utenlandske arbeidstakere eksponeres for, og som kan være ulik de risikoforhold som norske arbeidstakere møter på arbeidsplassen. Økt kunnskap kan bidra til å redusere risikoen utenlandske arbeidstakere blir utsatt for i arbeidslivet gjennom forebyggende arbeid. Det er imidlertid mange faktorer som samlet sett kan gjøre utenlandske arbeidstakerne ekstra risikoutsatt, og det er en kompleks oppgave å gi et endelig svar på hvorfor utenlandske arbeidstakere kan utsettes for høyere risiko enn norske arbeidstakere. Denne rapporten vil imidlertid være et bidrag til mer kunnskap på området, basert på tilgjengelig kunnskap og statistikk, samt Arbeidstilsynets egne erfaringer fra sin virksomhet.

Behovet for arbeidskraft i det norske arbeidslivet har ført til innvandring fra utlandet. EU-utvidelsen i 2004 førte til en markant økning i innvandringen fra nye EU-land, spesielt fra Polen og Litauen. Antallet sysselsatte innvandrere i Norge har derfor økt betydelig de siste årene og vil trolig øke i årene framover. Det totale antallet innvandrere i Norge har økt fra ca. 50 000 i 1970 til ca. 700 000 ved inngangen til 2016 [1]. Innvandrere har kommet til Norge på grunn av arbeid, gjennom familierelasjoner, som flyktninger eller for å ta utdanning. Mellom 2007 og 2015 var arbeid den viktigste innvandringsgrunnen, etterfulgt av familieinnvandring, mens i 2016 kom det flest gjennom familieinnvandring [2].

60 % av innvandrerne i alderen 15 til 74 år var sysselsatt i 2016. Andelen sysselsatte i befolkningen som helhet var til sammenligning 66 % [2]. Mange av innvandrerne arbeider i næringer som tradisjonelt sett har mange alvorlige skader og arbeidsskadedødsfall, som bygg- og anlegg, jordbruk, skogbruk og fiske og transport og lagring. I løpet av de senere år har vi sett en økende andel utenlandske arbeidstakere blant arbeidsskadedødsfallene i det norske landbaserte arbeidslivet.

Arbeidstilsynet utga i 2012 rapporten «Arbeidsskader blant utenlandske arbeidstakere» [3] der risiko for arbeidsulykker og arbeidsskadedødsfall blant utenlandske arbeidstakere ble sammenlignet med norske arbeidstakere. Rapporten peker på at funn fra både våre egne data og andre studier og forskning tyder på at arbeidsinnvandrere/utenlandske arbeidstakere skader seg mer enn norske arbeidstakere. Studien peker på at dette trolig handler mye om at utenlandske arbeidstakere arbeider i mer ulykkesutsatte næringer, at de har farligere arbeidsoppgaver og at de jobber mer enn de norske. Rapporten peker også på at næringene hvor det jobber mange utenlandske arbeidstakere, og hvor de skader seg ofte, har spesielle utfordringer med sikkerhet og risikoforhold generelt. Gjennomgangen viser at arbeidsforholdene i disse næringene er forholdsvis farlige, både

for norske og utenlandske arbeidstakere, men ekstra farlige for de utenlandske arbeidstakerne. Det er mange risikofaktorer som går igjen og som burde vært håndtert mer systematisk, som manglende risikovurdering, manglende sikkerhetsopplæring og dårlige språkferdigheter.

Med bakgrunn i den økende andelen utenlandske arbeidstakere som omkommer i det norske landbaserte arbeidslivet, ønsker vi å belyse denne tematikken på nytt for å reflektere dagens situasjon. Basert på vår kunnskap fra arbeidsskadedødsfallene for perioden 2011-2016, samt funn fra ekstern forskning, vil vi forsøke å identifisere og forklare eventuelle forskjeller i forekomsten av arbeidsskadedødsfall mellom norske og utenlandske arbeidstakere. Vi anser statistikken over arbeidsskadedødsfall for å være den mest komplette skadestatistikken vi har innenfor arbeidssektoren, med lav grad av underrapportering. Den antas derfor å gi et realistisk estimat i beregning av risiko for å omkomme i arbeidsulykker.

Det europeiske arbeidsmiljøorganet (EU-OSHA) har tidligere pekt på tre tema om sikkerhet og helse i arbeid blant arbeidsinnvandrere som de mener gir grunn til bekymring [4]:

1. Den høye sysselsettingen av arbeidsinnvandrere i høyrisikosektorer
2. Språklige og kulturelle barrierer for kommunikasjon og opplæring i HMS
3. Arbeidsinnvandrere jobber ofte mye overtid og/eller har dårlig helse, og er dermed mer utsatt for yrkesskader og yrkessykdommer

Alle disse faktorene kan bidra til å forklare den høye forekomsten av arbeidsskadedødsfall blant utenlandske arbeidstakere. I tillegg kan det være andre forhold som bidrar til risiko, og neste kapittel beskriver interessante funn fra ekstern forskning som belyser tematikken ytterligere.

Annen forskning og statistikk

Studier av arbeidsmiljøutfordringer og arbeidsulykker blant utenlandske arbeidstakere har vært gjennomført i både inn- og utland tidligere, og denne rapporten tar ikke mål av seg om å gi en systematisk kunnskapsoversikt på dette. To rapporter vi likevel mener er naturlig å referere til er studier av samme tematikk i Danmark og Sverige.

Arbeidsskader blant arbeidsinnvandrere i Danmark

Tilsvarende som i Norge har arbeidsinnvandringen til Danmark økt de siste tiårene, spesielt etter EU-utvidelsen i 2004. En nyere studie, publisert i 2016 [5] påpeker at etter EU-utvidelsen i 2004 økte tilgangen til lovlig arbeid for utenlandske arbeidstakere i Danmark, og det har vært en spesiell stor økning i innvandet arbeidskraft fra de nyere EU-landene. Samtidig antas det å være en andel utenlandske arbeidstakere som er i landet ulovlig eller som ikke er registrert som arbeidstakere, og det antas en underrapportering av ulykker.

Studien peker på at mange arbeidsinnvandrere i Danmark er ufaglært arbeidskraft, og at de ofte er villige til å ta på seg fysisk krevende arbeid, godtar lange arbeidsdager og risikofylt arbeid² (ofte omtalt som *3D-jobber - Dirty, Dangerous and Demanding*). Funn i studien tyder på at arbeidsinnvandrere fra de nyere EU-landene og fra resten av den ikke-vestlige verden eksponeres for en høyere risiko for arbeidsulykker enn danskfødte arbeidstakere. Arbeidstakere fra andre vestlige

² Studien er basert på data fra følgende kilder for perioden 2003-2013: Odense Hospital Emergency Department, Arbejdstilsynet Danmark og Danmarks Statistik.

land, inkludert de gamle EU-landene, hadde tilnærmet likt risikonivå som de danske. Innvandrere over 30 år og i lav-risiko-sektorer hadde høyest risiko, og innvandrere som hadde vært kort tid (< 3 år) i landet hadde høyere risiko enn de som hadde vært lenger i landet, som kan tyde på at det å være ny i jobben øker risikoen for ulykker. Studien viste ingen forhøyet risiko for unge utenlandske arbeidstakere, eller i høyrisikoyrker, som begge er velkjente risikofaktorer. Mulige forklaringer på dette var underrapportering av ulykker som involverer utenlandske arbeidstakere, skjevhet i utvalget der man antar at det er innvandrerne med best helse som reiser til andre land for å arbeide, og et høyt fokus på sikkerhet gjennom kampanjer og politisk fokus og lignende.

Arbeidsskader blant arbeidsinnvandrere i Sverige

Arbetsmiljöverket i Sverige gjennomførte i 2016 en studie som tok for seg alvorlige arbeidsulykker for utenlandske personer som arbeider midlertidig/utstasjonert i Sverige [6]. Tilsvarende som i Danmark er det også i Sverige vanskelig å fastslå hvor mange utenlandske arbeidstakere som er i landet på grunn av den frie bevegelsen av arbeidskraft innenfor EUs grenser. Studien opererer med et antall på ca. 38 000 utstasjonerte utenlandske arbeidstakere i Sverige (2014) og har kjennskap til 25 dødsulykker for perioden 2011–2014 blant denne gruppen arbeidstakere. Flest utenlandske arbeidstakere i denne gruppen kom fra Polen og Tyskland, og jobbet innen bygge- og anleggsvirksomhet.

Også det svenske Arbetsmiljöverket erfarer en underrapportering av ulykker spesielt for utenlandske arbeidere, fordi de ikke kjenner til at ulykker skal rapporteres eller hvor de skal rapporteres. Basert på studier av de 25 dødsulykkene for perioden 2011–2014 (inkludert en flyulykke i Kebnekaise i 2012 hvor fem norske arbeidstakere omkom), kan ikke Arbetsmiljöverket konkludere med at det er noen umiddelbar sammenheng mellom at hendelsene oppstod og at den omkomne var utenlandsk. Det konkluderes derfor ikke i studien med at det er noen økt risiko for utenlandske arbeidstakere som arbeider midlertidig i Sverige. Det studien likevel nevner er at manglende språkkunnskaper som leder til misforståelser, ulik oppfatning av forholdet sjef-ansatt, samt ulik oppfatning av arbeidsmiljø og sikkerhetskultur kan være risikofaktorer som er til stede i større grad for utenlandske arbeidstakere.

Andre studier

I tillegg til de tre rapportene nevnt over, henvises det også til følgende kilder for mer kunnskap om risiko knyttet til arbeidsulykker for utenlandske arbeidstakere:

Levekår blant innvandrere i Norge 2016

Statistisk sentralbyrå gjennomførte den fjerde levekårsundersøkelsen blant innvandrere i 2016, og de første resultatene er publisert i en rapport fra mai 2017 [1]. Arbeidsulykker behandles som et eget tema i denne rapporten. Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø (NOA) hos Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) analyserer arbeidsmiljø blant innvandrere i Norge basert på levekårsundersøkelsen, og det ventes en ny rapport fra NOA i 2018.

Norsk Pasientregister, NPR, 2016

Norsk Pasientregister, NPR [7], inneholder opplysninger om personskader og ulykker, og skal være et dataunderlag for å kunne forebygge at slike skader og ulykker inntreffer. Skadedatasettet inneholder fødselsnummer, kontaktårsak, skademekanisme, alvorlighetsgrad, aktivitet på skadetidspunktet, skadested, skadetidspunkt og arbeidsgivers bransje.

Definisjoner og sentrale begreper

I følge Folketrygdloven § 13-3 regnes en *arbeidsulykke* som en plutselig eller uventet ytre hending som en arbeidstaker har vært utsatt for i arbeidet. Videre sier loven at en arbeidsulykke også regnes som en konkret tidsbegrenset ytre hending som medfører en påkjenning eller belastning som er usedvanlig i forhold til det som er normalt i vedkommende arbeid. Arbeidsmiljølovens [§ 5-2](#) pålegger arbeidsgivere å varsle Arbeidstilsynet om alvorlige arbeidsrelaterte personskader på egne ansatte. Dersom en arbeidstaker omkommer eller blir alvorlig skadet ved en arbeidsulykke skal arbeidsgiveren straks og på hurtigste måte varsle Arbeidstilsynet og nærmeste politimyndighet.

Med *arbeidsskadedødsfall* menes (iht. gjeldende definisjon fra *European Statistics of Accidents at Work – ESAW*) en arbeidsskade som fører til at den skadde dør umiddelbart eller innen ett år etter at ulykken skjedde. Arbeidstilsynets forvaltningsområde er begrenset til det norske landbaserte arbeidslivet, og fører derfor kun statistikk over arbeidsskadedødsfall som inntreffer i denne delen av arbeidslivet³. Arbeidsskadedødsfall med utenlandsk statsborger ansatt i utenlandsk virksomhet som inntreffer i Norge er ikke inkludert i statistikken. Disse inngår i statistikken i det landet arbeidstakeren har arbeidsforholdet sitt.

Sysselsatte er ifølge SSB generelt definert som personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i referanseuken, samt personer som har et slikt arbeid, men som var midlertidig fraværende pga. sykdom, ferie, lønnet permisjon e.l. [8]. Personer som er inne til førstegangs militær- eller siviltjeneste regnes som sysselsatte. Personer på sysselsettingstiltak med lønn fra arbeidsgiver klassifiseres også som sysselsatte. Dette følger anbefalingene fra den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO.

SSB deler inn personer som kommer for å arbeide i Norge i to grupper: Sysselsatte innvandrere som er registrert som bosatte i Norge, og lønnstakere på korttidsopphold [8]. *Innvandrere* regnes som personer som er født i utlandet av utenlandskfødte foreldre, og som er registrert bosatt i Norge ifølge Det sentrale folkeregisteret. Norskfødte med innvandrerforeldre regnes ikke som innvandrere. *Lønnstakere på korttidsopphold* er personer som jobber i Norge i en kort periode. Det vil si personer som forventes å oppholde seg mindre enn seks måneder i Norge, og derfor ikke blir registrert som bosatt.

Landbakgrunn er eget, eventuelt mors, eventuelt fars utenlandske fødeland. For norskfødte er dette foreldrenes eventuelle utenlandske fødeland. Når begge foreldrene er født i utlandet, er de i de aller fleste tilfellene født i samme land. I tilfeller der foreldrene har ulikt fødeland, er det mors fødeland som blir valgt. Landbakgrunn og statsborgerskap vil være forskjellig for de sysselsatte som har fått endret statsborgerskap (til norsk eller andre).

Utenlandske arbeidstakere defineres i denne rapporten som summen av de sysselsatte innvandrere som er bosatt i Norge, samt lønnstakere som er på korttidsopphold i landet. I vår analyse har vi

³ Arbeidsskadedødsfall som følge av arbeidsulykker innen næringene fiske og fangst (03.1), utvinning av råolje og naturgass (06), sjøfart (50) og lufttransport (51) skal ikke inngå i statistikken. Dødsfall i disse næringene registreres av andre tilsynsmyndigheter. Det samme gjelder landbaserte petroleumsanlegg både under oppføring og i drift. Arbeidsskader i militære yrker inngår, med unntak av skader/dødsfall i krigssituasjoner.

koblet Arbeidstilsynets ulykkesstatistikk per statsborgerskap, mot SSBs sysselsettingstall per landbakgrunn, som vil være en kilde til feil i resultatene der det ikke er 1:1 forhold mellom disse to variablene. I mangel på sysselsettingstall per statsborgerskap anser vi likevel dette for å være en valid metode da avvikene vil være såpass begrenset i omfang at det ikke vil påvirke hovedtrendene i resultatene i stor grad.

Risiko kan defineres som en kombinasjon av mulige konsekvenser og tilhørende usikkerhet. I denne analysen beregner vi risiko for norske og utenlandske arbeidstakere som antall arbeidsskadedødsfall per 100 000 sysselsatte. *Relativ risiko* beregnes som forholdet mellom beregnet risiko for arbeidsskadedødsfall for utenlandske arbeidstakere sammenlignet med norske.

Syssetting blant utenlandske arbeidstakere i Norge

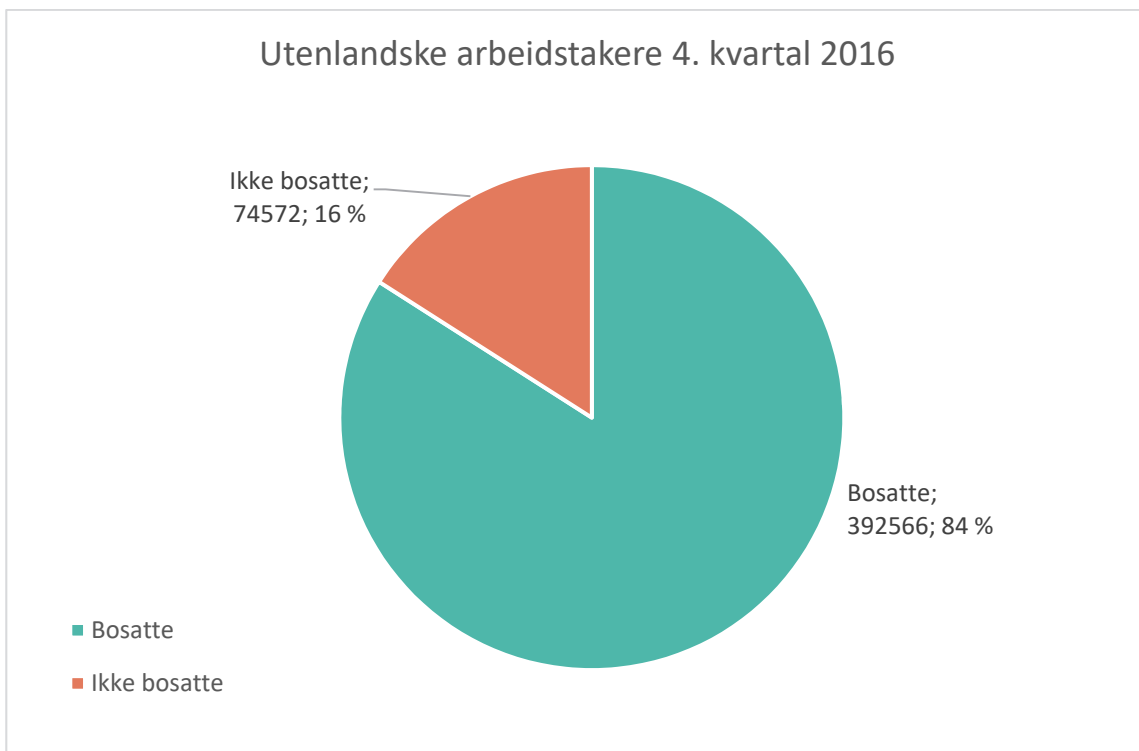
SSB publiserer statistikk over sysselsatte som er *bosatte* i Norge (registerbasert syssetting⁴) og personer på *korttidsopphold*, som legger grunnlaget for de syssettingstallene som presenteres i denne rapporten [9]. Merk at tallene som presenteres i dette kapitlet inkluderer den totale registrerte syssettingen som inngår i SSBs statistikker, og omfatter også sysselsatte innenfor næring og virksomheter som ligger utenfor Arbeidstilsynets myndighetsområde (fiske og fangst, utvinning av råolje og naturgass, sjøfart og lufttransport).

Total syssetting i norsk arbeidsliv

Totalt antall sysselsatte i Norge utgjorde per fjerde kvartal 2016 i underkant av 2,7 millioner personer, hvorav ca. 2,2 millioner norske. Ca. 2,6 millioner av de sysselsatte var registrert som bosatte i Norge, mens ca. 80 000 arbeidstakere var her på korttidsopphold (inkluderer ca. 5 000 sysselsatte nordmenn som ikke er bosatt i landet). Over 390 000 bosatte innvandrere i alderen 15-74 år var sysselsatte, som utgjør en syssettingsandel på 60 % i denne gruppen.

For å finne det totale antall utenlandske arbeidstakere i Norge har vi i denne rapporten slått sammen de to gruppene bosatte utenlandske sysselsatte og lønnstakere på korttidsopphold. Totalt antall utenlandske arbeidstakere utgjør da 467 138 personer, fordelt på 84 % bosatte og 16 % ikke-bosatte, som presentert i Figur 1.

⁴ Registerbasert syssettingsstatistikk er fra og med 2015 basert på et nytt datagrunnlag for lønnstakere. Hovedkilden fram til og med 2014 var NAVs Arbeidstakerregister (Aa-registeret). I 2015 ble rapporteringen til dette registeret samordnet med rapportering av lønns- og personelldata til Skatteetaten og SSB. Det felles rapporteringssystemet kalles a-ordningen. A-ordningen gir generelt et bedre datagrunnlag ved at det er mer korrekt på individnivå, samt at det dekker flere lønnstakerforhold enn Aa-registeret (Kilde: SSB).

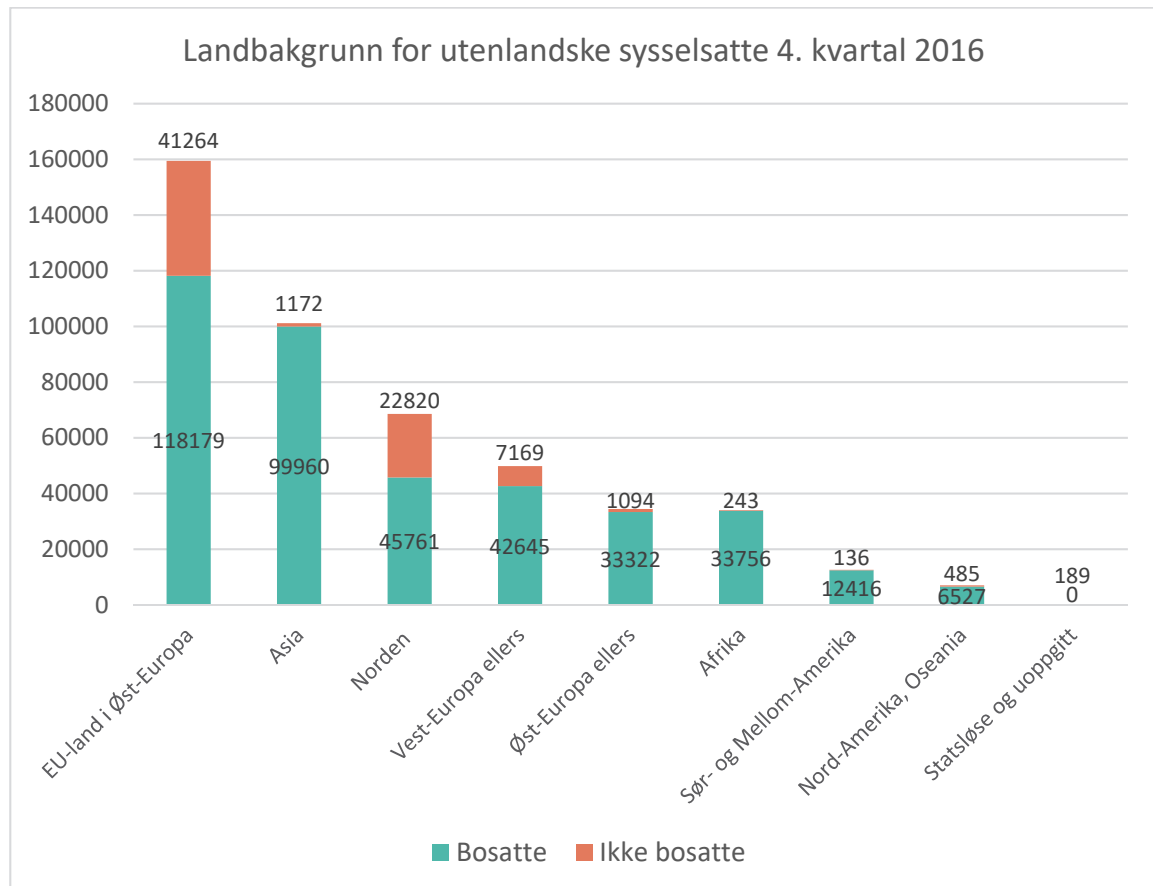

Figur 1. Oversikt over utenlandske arbeidstakere, fordelt på bosatte og ikke bosatte (på korttidsopphold inntil 6 måneder). Kilde: SSB.

SSBs statistikk viser at innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i gjennomsnitt er mye yngre enn befolkningen som helhet, og kun 9 % er over 60 år. Omtrent halvparten av alle innvandrerne i Norge er mellom 20 og 40 år [10]. Dette gjenspeiles i at de utenlandske sysselsatte også i stor grad er unge. Blant norske sysselsatte er 42 % under 40 år, sammenlignet med 56 % for utenlandske arbeidstakere sett under ett og 63 % for arbeidstakere fra EU-landene i Øst-Europa.

Sysseletting per landbakgrunn

Figur 2 gir en oversikt over landbakgrunn for de utenlandske sysselsatte, samt om de er bosatte i landet eller ikke [9].

Figur 2. Landbakgrunn for utenlandske sysselsatte. Kilde: SSB.

Som nevnt er 84 % av de utenlandske arbeidstakere i Norge registrert som bosatte i landet. Denne andelen varierer både mellom opprinnelsesland og næring. 74 % av de sysselsatte fra EU-land i Øst-Europa er bosatt i landet, sysselsatte fra Norden er bosatt i 67 % av tilfellene, mens for resten av Øst-Europa, Asia og Afrika er andel bosatte godt over 90 %. Dette indikerer at det i størst grad er arbeidstakerne fra de nordiske landene, samt fra EU-landene i Øst-Europa, som kommer til Norge for å arbeide uten nødvendigvis å bosette seg. I denne rapporten vil det derfor legges ekstra vekt på å analysere trekk ved arbeidsskadedødsfallene for arbeidstakere fra disse landene. Fra LKU Innvandrere 2016 [1] vet vi at kun 27 % av innvandrerne i utvalget kom til Norge primært på grunn av arbeid. Her ser vi derimot store forskjeller mellom landene. Blant de som kom fra Polen, kom 75 % på grunn av arbeid, og hele 91 % av mennene fra Polen oppga denne årsaken til hvorfor de ankom Norge.

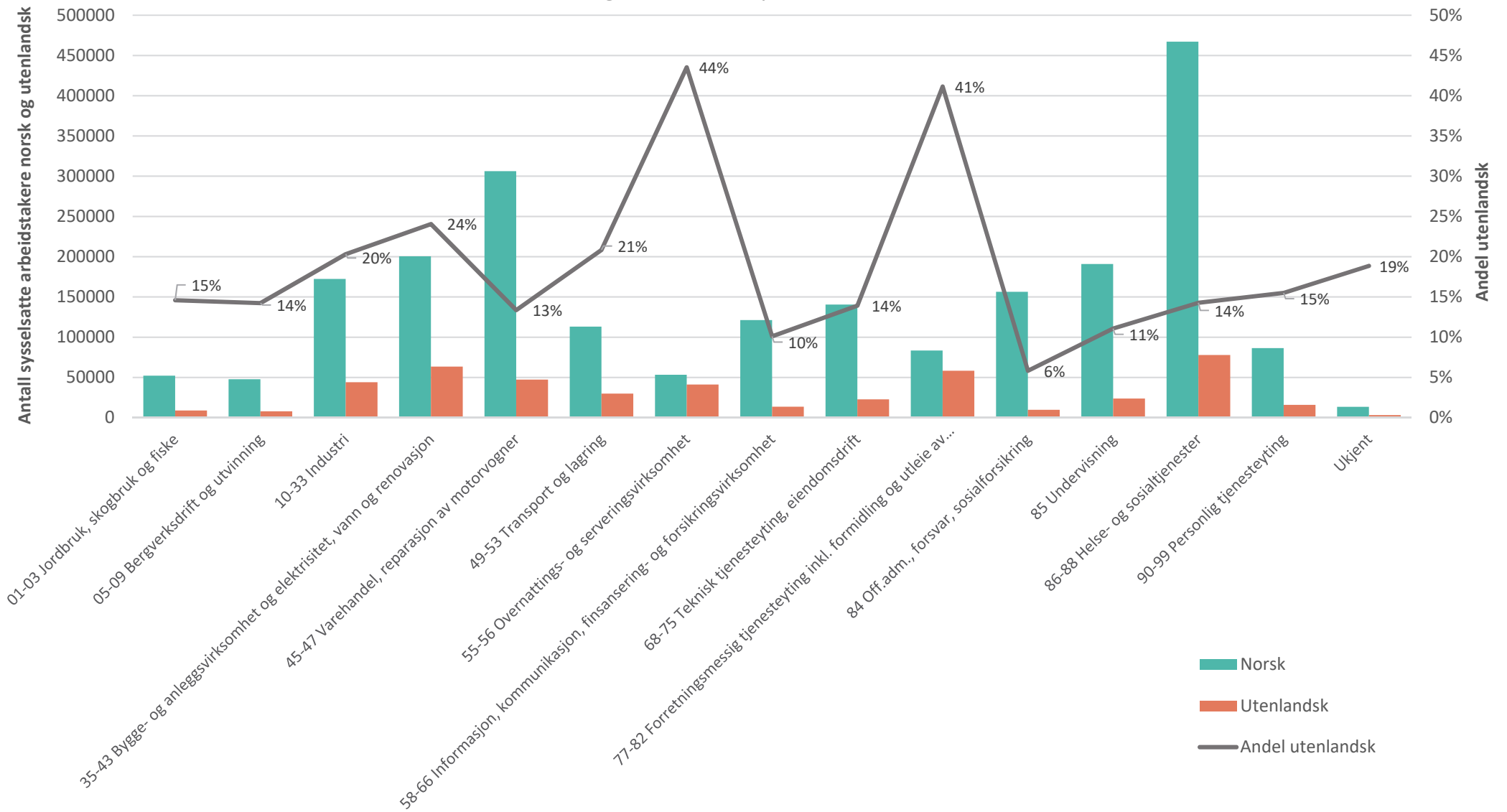
Sysseletting per næring

Følgende fem næringsgrupper sysselsetter flest utenlandske arbeidstakere, og samlet sett ca. 60 % av de utenlandske arbeidstakerne i Norge [9]:

- 17 % innen helse- og sosialtjenester (86–88)
- 14 % innen bygge- og anleggsvirksomhet og elektrisitet, vann og renovasjon (35–43)
- 12 % innen forretningsmessig tjenesteyting inkl. arbeidskrafttjenester (77–82)
- 10 % innen varehandel (45–47)
- 9 % innen industri (10–33)

Figur 3 viser antall norske og utenlandske arbeidstakerne i de ulike næringene, samt andel utenlandsk arbeidskraft internt i næringen. Høyest andel utenlandsk sysselsetting ser vi innen næringene overnattings- og serveringsvirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting hvor utenlandske arbeidstakere utgjør henholdsvis 44 % og 41 % av sysselsettingen. Innen bygge- og anleggsnæringen inkludert elektrisitet, vann og renovasjon som sysselsetter mange utenlandske arbeidstakere, utgjør utenlandske arbeidstakere 24 % av de sysselsatte i næringen.

Antall norske og utenlandske sysselsatte 4. kvartal 2016

Figur 3. Antall sysselsatte per næring – norske og utenlandske. Kilde: SSB.

Tabell 1 presenterer fordelingen mellom bosatte og ikke-bosatte per næring for utenlandske arbeidstakere [9].

Tabell 1. Bosatte og ikke-bosatte utenlandske arbeidstakere per næring. Kilde: SSB.

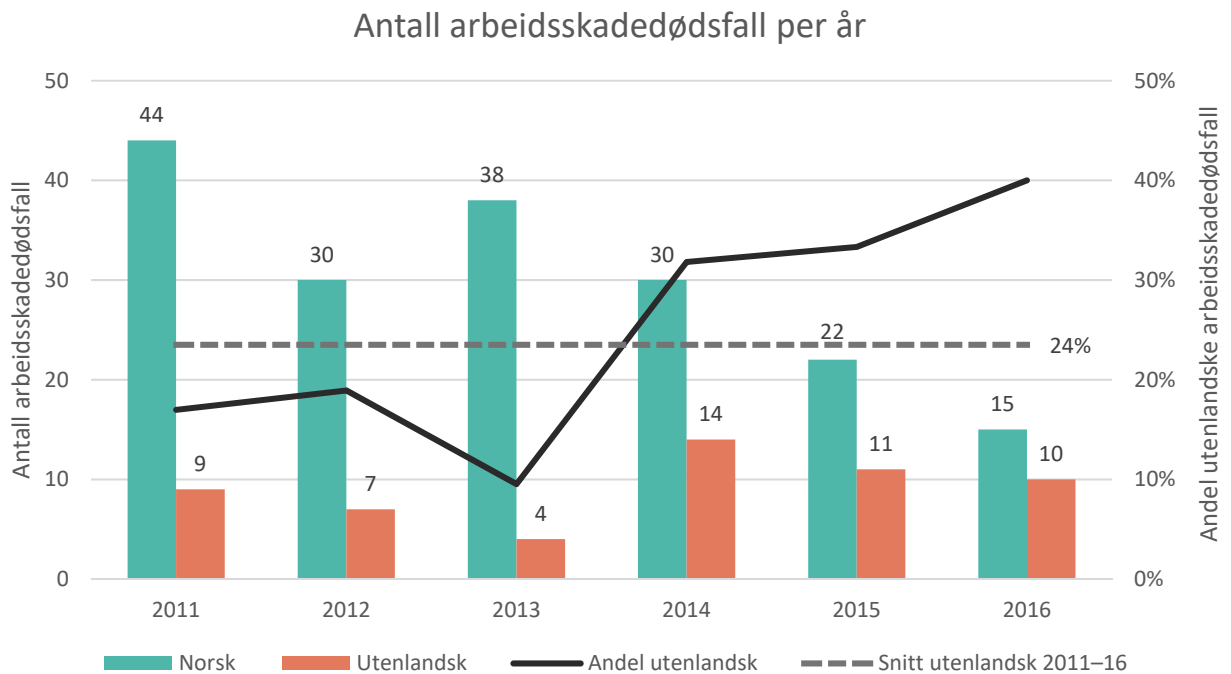
Næring	Bosatte	Ikke-bosatte	Totalt	Andel bosatte
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	5 027	3 881	8 908	56 %
05-09 Bergverksdrift og utvinning	5 627	2 285	7 912	71 %
10-33 Industri	35 844	8 090	43 934	82 %
35-43 Bygge- og anleggsvirksomhet og elektrisitet, vann og renovasjon	42 755	20 710	63 465	67 %
45-47 Varehandel, reparasjon av motorvogner	43 230	4 011	47 241	92 %
49-53 Transport og lagring	24 765	5 032	29 797	83 %
55-56 Overnattings- og serveringsvirksomhet	36 595	4 507	41 102	89 %
58-66 Informasjon, kommunikasjon, finansiering- og forsikringsvirksomhet	12 649	968	13 617	93 %
68-75 Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	20 198	2 522	22 720	89 %
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting inkl. formidling og utleie av arbeidskraft	42 411	15 830	58 241	73 %
84 Off.adm., forsvar, sosialforsikring	9 470	200	9 670	98 %
85 Undervisning	22 330	1 440	23 770	94 %
86-88 Helse- og sosialtjenester	74 119	3 694	77 813	95 %
90-99 Personlig tjenesteyting	14 546	1 296	15 842	92 %
Ukjent	3 000	106	3 106	97 %
<i>Totalt</i>	<i>392 566</i>	<i>74 572</i>	<i>467 138</i>	<i>84 %</i>

Lavest andel bosatte utenlandske arbeidstakere ser vi innen jordbruk, skogbruk og fiske, med en bosettingsandel på kun 56 %. Innen bygge- og anleggsvirksomhet, inkludert elektrisitet, vann og renovasjon er andelen bosatte også relativt lav, med 67 %. Innen forretningsmessig tjenesteyting, som har en stor andel utenlandske sysselsatte, er kun 73 % bosatte. Dette indikerer at mange innen disse næringene kommer til Norge på korttidsopphold for å arbeide for en begrenset periode (inntil 6 måneder). For overnattings- og serveringsnæringen, der utenlandske arbeidstakere utgjør 44 % av de sysselsatte, er de utenlandske arbeidstakerne i stor grad bosatt i landet (89 %).

Utvikling i arbeidsskadedødsfall for perioden 2011–2016

Arbeidsgiver skal i henhold til arbeidsmiljøloven § 5 registrere alle personskader som har sin årsak i arbeidet uansett om det medfører sykefravær eller ikke og har plikt til å melde fra til Arbeidstilsynet og nærmeste politimyndighet når det skjer en arbeidsulykke der arbeidstaker omkommer eller blir alvorlig skadet. Statistikken som presenteres i dette kapitlet er basert på de arbeidsskadedødsfallene som Arbeidstilsynet har registrert for perioden 2011–2016.

Figur 4 gir en oversikt over antall arbeidsskadedødsfall i det landbaserte arbeidslivet for perioden 2011-2016, fordelt på norske og utenlandske arbeidstakere. Arbeidstilsynet har registrert totalt 234 arbeidsskadedødsfall for perioden, 55 utenlandske arbeidstakere og 179 norske⁵. I gjennomsnitt for perioden utgjør utenlandske arbeidstakere 24 % av dødsfallene, men som Figur 4 viser, har det de senere årene vært en økende andel utenlandske arbeidstakere som omkommer, med den hittil høyeste andelen (40 %) i 2016. Vi ser at mens antall norske arbeidstakere som har omkommet har gått betydelig ned siden 2011, har antallet utenlandske arbeidstakere som har omkommet ikke hatt den samme positive utviklingen, som forklarer den økende andelen utenlandske arbeidstakere blant dødsfallene.

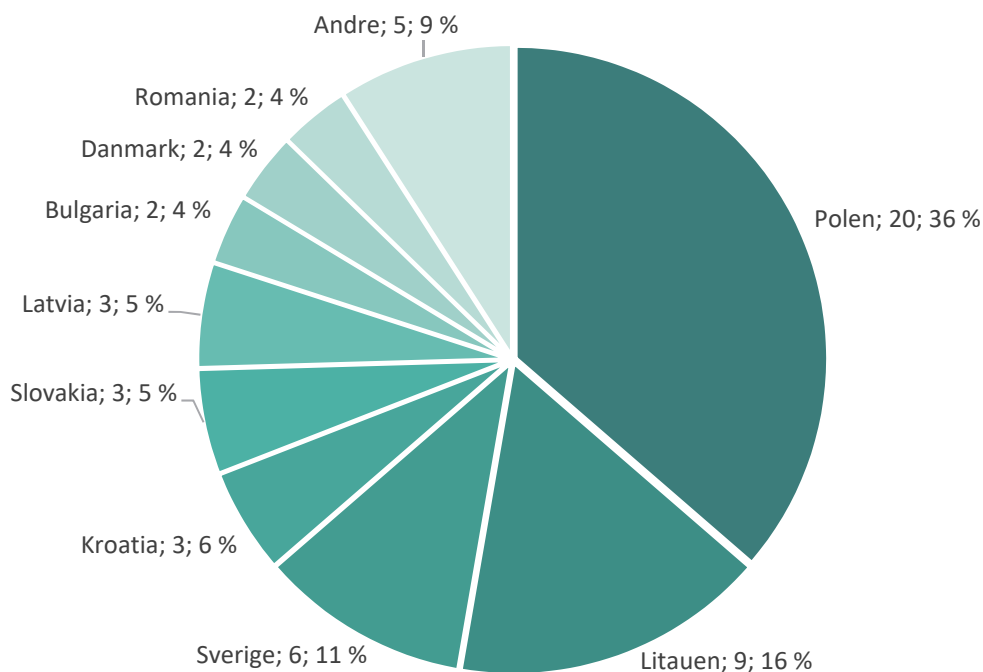

Figur 4. Antall arbeidsskadedødsfall per år 2011-2016. Kilde: Arbeidstilsynet.

⁵ I tillegg omkom fem norske omkomne i terroraksjon ved Statoils landanlegg i Algerie 2013. Disse fem arbeidsskadedødsfallene er ikke inkludert i dataunderlaget i denne rapporten.

Figur 5 presenterer statsborgerskap for de utenlandske arbeidstakerne som har omkommet i perioden.

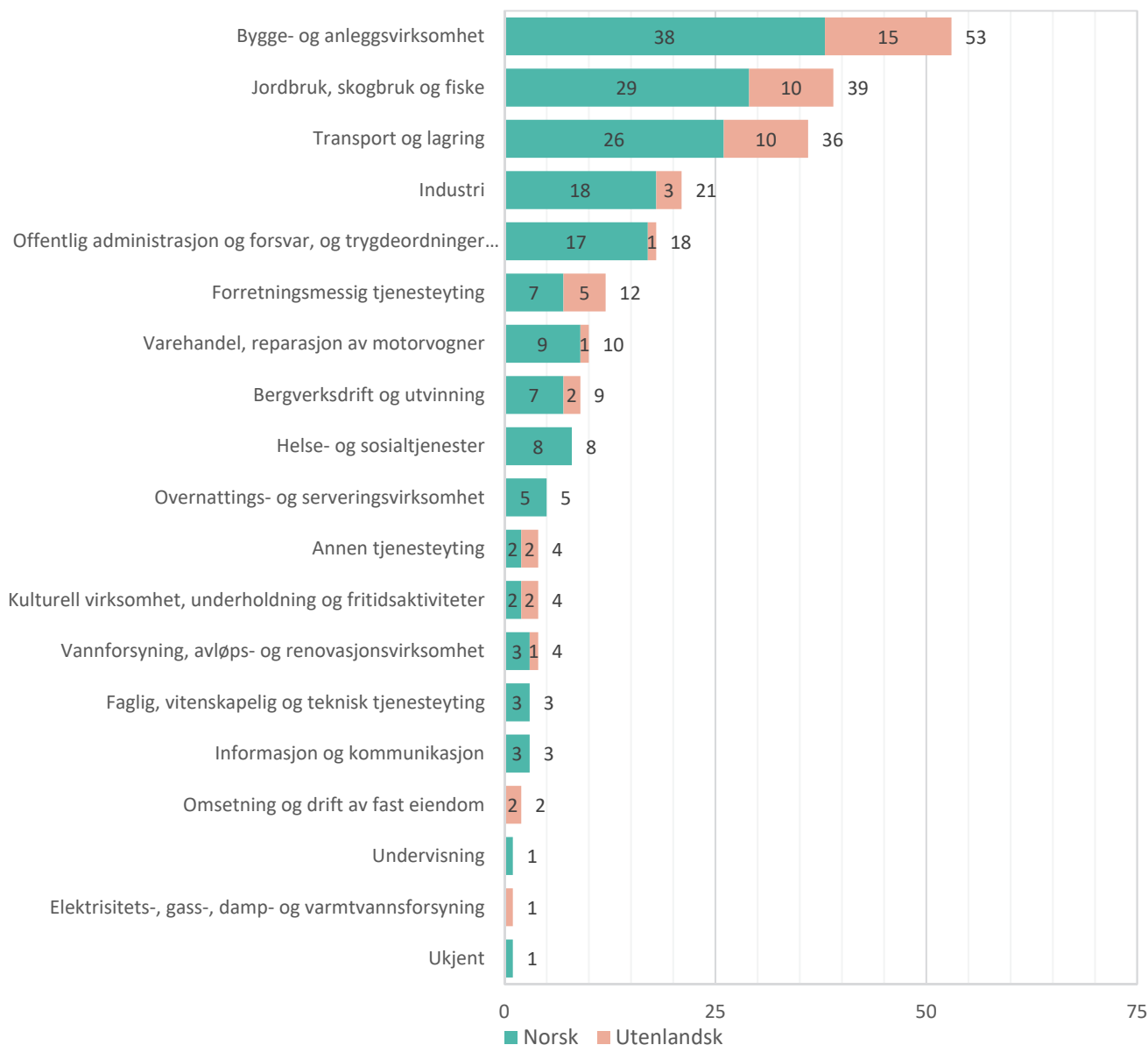
Statsborgerskap - utenlandske arbeidsskadedødsfall 2011-2016

Figur 5. Statsborgerskap for arbeidsskadedødsfall for utenlandske arbeidstakere. Kilde: Arbeidstilsynet.

Arbeidstakere fra Polen og Litauen utgjør samlet over 50 % av arbeidsskadedødsfallene for utenlandske arbeidstakere i perioden. Dette betyr imidlertid ikke at disse gruppene nødvendigvis har høyere risiko, da disse gruppene også utgjør en stor andel av de utenlandske sysselsatte i Norge. Figur 6 presenterer en oversikt over hvilken næring arbeidsskadedødsfallene har inntruffet i for perioden for perioden 2011-2016.

Antall arbeidsskadedødsfall per næring 2011–2016

Figur 6. Antall arbeidsskadedødsfall per næring norsk og utenlandsk 2011-2016. Kilde: Arbeidstilsynet.

Bygge- og anleggsvirksomheten er den næringen med flest arbeidsskadedødsfall registrert i perioden, med 53 dødsfall, hvorav 15 er utenlandsk (28 %). Innen jordbruk, skogbruk og fiske er det registrert 39 dødsfall hvorav 10 er utenlandsk (26 %) og innen transportnæringen er det registrert 36 dødsfall hvorav 10 er utenlandsk (28 %). Som tidligere beskrevet er det også mange utenlandske sysselsatte innen næringen forretningsmessig tjenesteyting. Arbeidstakerne i denne næringen blir i stor grad utleid til virksomheter i andre næringer, og spesielt vanlig er det med utleie til bygge- og anleggsvirksomheten. Fem av de totalt 12 omkomne (42 %) i denne næringen for perioden har vært utenlandsk, som samsvarer med fordelingen mellom norske og utenlandske sysselsatte i næringen, der utenlandske utgjør 41 % av sysselsettingen.

Andel utenlandske sysselsatte er høyest innen næringen overnattings- og serveringsvirksomhet, men her er det ikke registrert arbeidsskadedødsfall for utenlandske arbeidstakere for perioden. Heller ikke innen helse- og sosialnæringen, som sysselsetter størst antall utenlandske arbeidstakere, er det registrert arbeidsskadedødsfall for utenlandske arbeidstakere.

Risiko for arbeidsskadedødsfall for norske og utenlandske arbeidstakere

Risiko i det totale landbaserte arbeidslivet

For å kunne vurdere risikoen utenlandske arbeidstakere utsettes for sammenlignet med norske, har vi valgt å beregne risiko i form av antall arbeidsskadedødsfall per 100 000 sysselsatte, samt relativ risiko. Basert på SSBs sysselsettingsstatistikk og Arbeidstilsynets egen erfaring og kunnskap, vet vi at arbeidstakere fra EU-landene i Øst-Europa og fra våre nordiske naboland er de som i størst grad kommer til Norge for å jobbe i kortere perioder, og dermed i mindre grad er bosatt i landet. Det er derfor interessant å se om disse gruppene skiller seg fra den totale gruppen utenlandske arbeidstakere i landet. Med bakgrunn i dette er risikotall beregnet for følgende grupper utenlandske arbeidstakere:

- Utenlandske arbeidstakere totalt
- Utenlandske arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa
- Utenlandske arbeidstakere fra Norden (unntatt Norge)

Som tidligere kommentert, inkluderer SSBs sysselsettingsstatistikk det totale arbeidslivet i Norge, mens Arbeidstilsynets statistikk over arbeidsskadedødsfall omfatter kun registrerte arbeidsskadedødsfall i de næringene som tilhører vårt myndighetsområde. For å beregne forekomst av arbeidsskadedødsfall og relativ risiko per næring har vi derfor justert sysselsettingen i noen av hovednæringene slik at vi kun inkluderer undernæringene innenfor vårt myndighetsområde. Følgende undernæringer ekskluderes fra sysselsettingsstatistikken i de videre risikoberegningene⁶ [11]:

- 03.1 Fiske og fangst (7927 sysselsatte⁷)
- 06 Utvinning av råolje og naturgass (24039 sysselsatte)
- 50 Sjøfart (19950 sysselsatte)
- 51 Lufttransport (5823 sysselsatte)

⁶ SSBs statistikk over sysselsatte per undernæring gir ikke informasjon om landbakgrunn og vi har derfor antatt en andel utenlandske sysselsatte på 17 % i disse fire undernæringene, tilsvarende som andelen totalt sett for alle næringer i Norge. Det antas samme fordeling per landbakgrunn som overordnet i hovednæringen de tilhører.

⁷ Undernæringen 03 Fiske, fangst og akvakultur har totalt sett 15777 sysselsatte, i henhold til SSB tabell 08536. 7850 av disse tilhører akvakultur (undernæring 03.2 og tilhører Arbeidstilsynets myndighetsområde. Antall sysselsatte innen fiske og fangst (03.1) som faller utenfor Arbeidstilsynets myndighetsområde er 7927.

Den justerte sysselsettingen per næring, som legges til grunn i videre risikoberegninger, presenteres i Tabell 2.

Tabell 2. Justert sysselsetting, inkluderer kun Arbeidstilsynets myndighetsområde. Kilde: SSB.

Næring	Norsk	Utenlandsk	Totalt
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	45 593	7 522	53 115
05-09 Bergverksdrift og utvinning	27 824	3 708	31 532
10-33 Industri	172 267	43 934	216 201
35-43 Bygge- og anleggsvirksomhet og elektrisitet, vann og renovasjon	200 379	63 465	263 844
45-47 Varehandel, reparasjon av motorvogner	306 223	47 241	353 464
49-53 Transport og lagring	91 856	25 290	117 146
55-56 Overnattings- og serveringsvirksomhet	53 323	41 102	94 425
58-66 Informasjon, kommunikasjon, finansiering- og forsikringsvirksomhet	121 147	13 617	134 764
68-75 Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	140 539	22 720	163 259
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting inkl. formidling og utleie av arbeidskraft	83 346	58 241	141 587
84 Off.adm., forsvar, sosialforsikring	156 288	9 670	165 958
85 Undervisning	190 895	23 770	214 665
86-88 Helse- og sosialtjenester	467 115	77 813	544 928
90-99 Personlig tjenesteyting	86 367	15 842	102 209
Ukjent	13 365	3 106	1 6471
<i>Totalt</i>	<i>2 156 527</i>	<i>457 041</i>	<i>2 613 568</i>

Tabell 3 oppsummerer sysselsetting, antall arbeidsskadedødsfall og beregning av risiko for alle næringer samlet sett. Datamaterialet for å beregne risiko er basert på få arbeidsskadedødsfall, og statistisk signifikans⁸ er vurdert for alle risikoberegningene.

Tabell 3. Sysselsetting og arbeidsskadedødsfall for utenlandske og norske arbeidstakere 2011-2016 – alle næringer. Kilde: Arbeidstilsynet og SSB.

Alle næringer	Sysselsatte 2016	Arbeidsskadedødsfall		Relativ risiko	95 % konfidensintervall
		Antall 2011-2016	Antall pr 100 000 sysselsatte pr år		
Norske arbeidstakere	2 156 527	179	1,4	1,0	–
Utenlandske arbeidstakere	457 041	55	2,0	1,4	1,1–2,0
Arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa	156 586	42	4,5	3,2	2,3–4,5
Arbeidstakere fra Norden (unntatt Norge)	66 710	8	2,0	1,4	0,7–2,9

Som resultatene viser, er risikoen for å omkomme i en arbeidsulykke signifikant høyere for både den samlede gruppen utenlandske arbeidstakere, og for utenlandske arbeidstakere fra EU-land i

⁸ Et resultat betegnes som statistisk signifikant dersom det er høy sannsynlighet (minst 95 %) for at det «reelle tallet» viser en forhøyet risiko. Eksempelvis finner man for utenlandske arbeidstakere at relativ risiko (forholds-tallet) er 1,45. Med 95 % sannsynlighet ligger det reelle tallet mellom 1,07 og 1,96. Alle tall over 1 tilsier en økt risiko. Den statistiske metoden for beregning av konfidensintervall som her er benyttet kalles Newcombe-Wilson-metoden.

Øst-Europa. Utenlandske arbeidstakere samlet sett utsettes for 1,4 ganger høyere risiko for å omkomme enn norske arbeidstakere.

42 av de 55 utenlandske omkomne kom fra EU-land i Øst-Europa. Dette utgjør 76 % av de utenlandske dødsfallene, mens denne gruppen kun utgjør 34 % av den utenlandske sysselsettingen. Relativ risiko for gruppen er beregnet til 3,2, som betyr at disse arbeidstakerne har over tre ganger så høy risiko for å omkomme i arbeidsulykker som norske arbeidstakere.

Arbeidstakere fra Norden har tilnærmet lik risiko som alle de utenlandske arbeidstakere, med beregnet relativ risiko på 1,4. Merk imidlertid at beregnet risiko ikke er statistisk signifikant høyere for nordiske arbeidstakerne enn for de norske. Dette kan skyldes at antall arbeidsskadedødsfall for de nordiske landene er lavt (åtte), som gjør usikkerheten i beregningene stor.

Risiko i de mest risikoutsatte næringene

Statistikken viser at arbeidsskadedødsfall inntreffer oftere i noen næringer enn andre. Bygg- og anlegg, jordbruk, skogbruk og fiske og transport og lagring er de tre næringene med flest meldte arbeidsskadedødsfall. Dette stemmer også godt overens med SSBs statistikk over arbeidsulykker for 2016 [12], som viser at det gjennomsnittlig inntreffer 3,7 arbeidsulykker med langvarig fravær per 1000 ansatte i Norge. Innen bygge- og anleggsnæringen viser derimot statistikken 5,8 arbeidsulykker per 1000 ansatte, innen jordbruk, skogbruk og fiske 6,6 ulykker per 1000 ansatte og 5,9 ulykker per 1000 ansatte innen transport og lagring. Høyest forekomst har imidlertid næringen elektrisitet, vann og renovasjon med 7,2 arbeidsulykker per 1000 ansatte.

I det videre beregnes risiko for arbeidsskadedødsfall samt relativ risiko for de tre hovednæringene nevnt over. I tillegg beregnes risiko for arbeidsskadedødsfall for hovednæringen forretningsmessig tjenesteyting som sysselsetter mange utenlandske arbeidstakere og der utenlandske arbeidstakere også utgjør en høy andel av arbeidsskadedødsfallene. Beregnet risiko sammenlignes for gruppene norske arbeidstakere, utenlandske arbeidstakere samt arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa. Det er ikke beregnet risiko for arbeidstakere fra Norden per næring da antall arbeidsskadedødsfall for denne gruppen per næring er lavt og usikkerheten i beregningene dermed blir for stor.

Bygge- og anleggsvirksomhet og elektrisitet, vann og renovasjon

Bygge- og anleggsnæringen har registrert flest arbeidsskadedødsfall for både norske og utenlandske arbeidstakere for perioden 2011-2016. I SSBs registerbaserte statistikk for sysselsetting av utenlandske arbeidstakere [9] er næringene elektrisitet, vann og renovasjon (35-40) og bygge- og anleggsvirksomhet (41-43) samlet i én felles kategori med næringskode 35-43. For å beregne antall ulykker per sysselsatt summeres derfor antall arbeidsskadedødsfall i næringsgruppene 35-43.

24 % av de sysselsatte i denne gruppen er utenlandske og disse utgjør 14 % av den totale utenlandske arbeidskraften i Norge. 66 % av de utenlandske arbeidstakerne i næringen kommer fra EU-land i Øst-Europa. I tillegg arbeider mange utenlandske arbeidstakere som er registrert i næringen forretningsmessig tjenesteyting i praksis innen bygge- og anleggsnæringen som innleide arbeidstakere. Disse er imidlertid ikke inkludert i beregningen av risiko i bygge- og anleggsnæringen.

Totalt 17 utenlandske arbeidstakere har omkommet i næringsgruppen 35-43 i perioden 2011-2016, 15 innen bygg- og anlegg (41-43) og to innen elektrisitet, vann og renovasjon (35-40).

Tabell 4 presenterer forekomst av arbeidsskadedødsfall samt relativ risiko for norske og utenlandske sysselsatte i næringen.

Tabell 4. Sysselsetting og meldte arbeidsskadedødsfall for utenlandske og norske arbeidstakere 2011-2016 – Bygg- og anlegg, elektrisitet, vann og renovasjon. Kilde: Arbeidstilsynet og SSB.

Bygg og anlegg, elektrisitet, vann og renovasjon (35-43)	Sysselsatte 2016	Arbeidsskadedødsfall		Relativ risiko	95 % konfidensintervall
		Antall 2011-2016	Antall pr 100 000 sysselsatte per år		
Norske arbeidstakere	200 379	41	3,4	1,0	–
Utenlandske arbeidstakere	63 465	17	4,5	1,3	0,7–2,3
Arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa	42 101	15	5,9	1,7	1,0–3,1

Den beregnede relative risikoen for den totale gruppen utenlandske arbeidstakere er 1,3. 15 av de 17 utenlandske omkomne kommer fra EU-land i Øst-Europa, og relativ risiko for denne gruppen er 1,7. Dette indikerer en høyere risiko, men basert på konfidensintervallet er det ikke statistisk signifikant høyere enn for de norske arbeidstakerne i næringen.

Jordbruk, skogbruk og fiske

Jordbruk, skogbruk og fiske (næringskode 01-03) er en av de mest ulykkesbelastede næringene i Norge, og også en næring som sysselsetter mange utenlandske arbeidstakere. Utenlandske arbeidstakere utgjør ca. 15 % av sysselsettingen innen næringen jordbruk, skogbruk og fiske.

Forekomst av arbeidsskadedødsfall og relativ risiko for næringen er oppsummert i Tabell 5. Sysselsettingstallene er justert ved å ekskludere sysselsatte innen undernæringen 03.1 Fiske og fangst siden disse ikke faller inn under Arbeidstilsynets myndighetsområde.

Tabell 5. Sysselsetting, meldte arbeidsskadedødsfall og antall skadde personer for utenlandske og norske arbeidstakere 2011-2016 – Jordbruk, skogbruk og fiske. Kilde: Arbeidstilsynet og SSB.

Jordbruk, skogbruk og fiske (01-03)	Sysselsatte 2016	Arbeidsskadedødsfall		Relativ risiko	95 % konfidensintervall
		Antall 2011-2016	Antall pr 100 000 sysselsatte pr år		
Norske arbeidstakere	45 593	29	10,6	1,0	–
Utenlandske arbeidstakere	7 522	10	22,2	2,1	1,0–4,3
Arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa	5 105	9	29,4	2,8	1,3–5,9

Både den totale gruppen utenlandske arbeidstakere og gruppen fra EU-land i Øst-Europa har signifikant høyere risiko for arbeidsskadedødsfall enn norske arbeidstakere innen jordbruk, skogbruk og fiske. Som den relative risikoen viser, er utenlandske arbeidstakere utsatt for dobbelt så høy risiko for å omkomme i arbeidsulykke som de norske sysselsatte, med en relativ risiko på 2,1. Ni av de ti utenlandske omkomne i næringen har kommet fra EU-land i Øst-Europa og disse arbeidstakerne har over dobbelt så høy risiko som de norske arbeidstakerne i næringen, med en beregnet relativ risiko på 2,8.

Transport og lagring

Hovednæringen transport og lagring (næringskode 49-53) sysselsetter 6 % av de utenlandske arbeidstakerne i Norge. Innad i næringen utgjør utenlandske arbeidstakere 21 % av syssel-

settingen. Utenlandske arbeidstakere utgjør 28 % av arbeidsskadedødsfallene i næringen for perioden 2011-2016.

Forekomst av arbeidsskadedødsfall og relativ risiko for transportnæringen er oppsummert i Tabell 5. Sysselsettingstallene er justert ved å ekskludere sysselsatte innen undernæringen 50 Sjøfart og 51 Lufttransport som ikke faller inn under Arbeidstilsynets myndighetsområde.

Tabell 6. Sysselsetting, meldte arbeidsskadedødsfall og antall skadde personer for utenlandske og norske arbeidstakere 2011-2016 – Transport. Kilde: Arbeidstilsynet og SSB.

Transport og lagring (49-53)	Sysselsatte 2016	Antall arbeidsskadedødsfall		Relativ risiko	95 % konfidensintervall
		Antall 2011-2016	Antall pr 100 000 sysselsatte pr år		
Norske arbeidstakere	91 856	26	4,7	1,0	–
Utenlandske arbeidstakere	25 290	10	6,6	1,4	0,7–2,9
Arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa	8 005	7	14,6	3,1	1,3–7,1

Syv av de ti omkomne har kommet fra EU-land i Øst-Europa, og den relative risikoen for denne gruppen er 3,1, som er signifikant høyere enn for de norske arbeidstakerne i næringen. For den totale gruppen utenlandske arbeidstakere er beregnet risiko 1,4 ganger høyere for de utenlandske enn for de norske arbeidstakerne. Dette kan tyde på et høyere risikonivå, men resultatet er ikke statistisk signifikant.

Forretningsmessig tjenesteyting

Næringsgruppen forretningsmessig tjenesteyting (næringskode 77-82) dekker ulike undernæringsgrupper innen innleie og utleie av arbeidskraft. Mange utenlandske arbeidstakere blir engasjert gjennom arbeidskrafttjenester og innleid hos virksomheter innen andre næringer. Dette er spesielt vanlig innen bygge- og anleggsnæringen. Utenlandske arbeidstakere utgjør 41 % av sysselsettingen innen forretningsmessig tjenesteyting.

Beregnet risiko for arbeidsskadedødsfall, samt relativ risiko, for næringen er presentert i Tabell 7.

Tabell 7. Sysselsetting, meldte arbeidsskadedødsfall og antall skadde personer for utenlandske og norske arbeidstakere 2011-2016 – Forretningsmessig tjenesteyting. Kilde: Arbeidstilsynet og SSB.

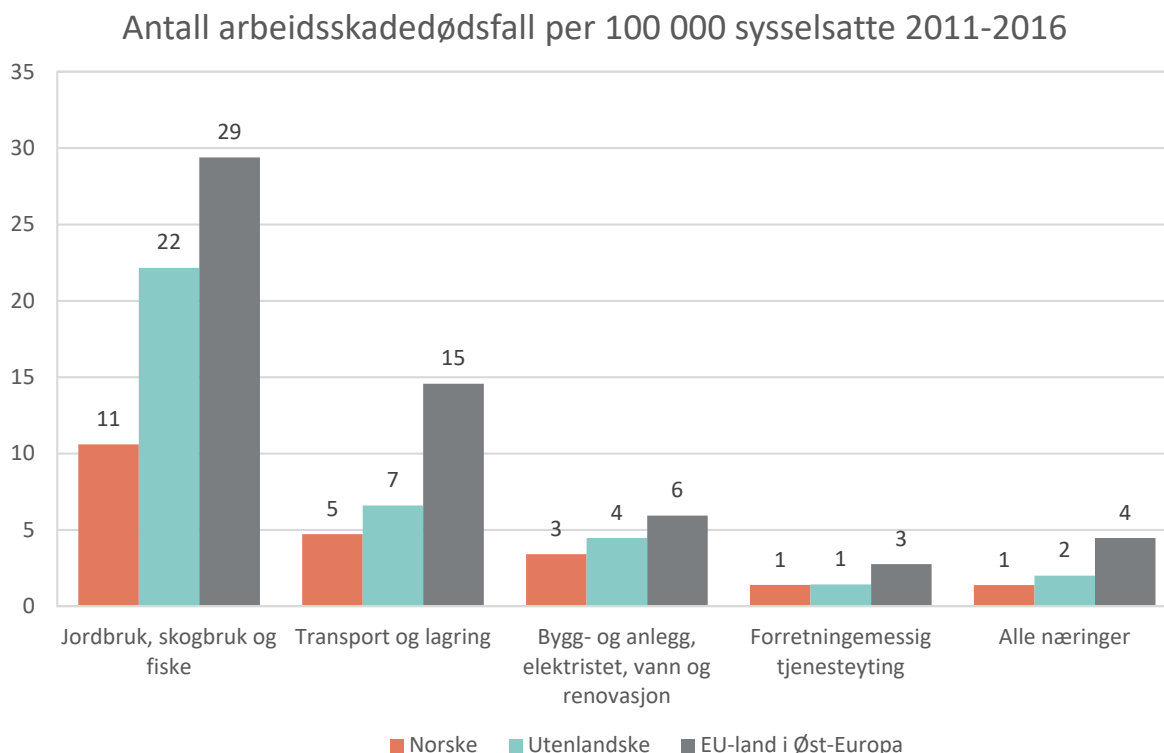
Forretningsmessig tjenesteyting (77-82)	Sysselsatte 2016	Antall arbeidsskadedødsfall		Relativ risiko	95 % konfidensintervall
		Antall 2011-2016	Antall pr 100 000 sysselsatte pr år		
Norske arbeidstakere	83 346	7	1,4	1	–
Utenlandske arbeidstakere	58 241	5	1,4	1,0	0,3–3,2
Arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa	30 166	5	2,8	2,0	0,6–6,2

Totalt 12 arbeidsskadedødsfall har inntruffet i næringen for perioden 2011-2016, fem av de 12 omkomne var utenlandske (42 %), alle fra EU-land i Øst-Europa. Halvparten av de 12 dødsfallene i næringen faller inn under undernæringen arbeidskrafttjenester (78), og fire av de fem utenlandske arbeidstakere som omkom tilhørte denne undernæringen. Den siste utenlandske omkomne tilhørte undernæring 81 (tjenester tilknyttet eiendomsdrift).

Ser vi på risikoen for utenlandske arbeidstakere i næringen under ett, er risikoen for å omkomme på jobb tilnærmet lik som for norske arbeidstakere, med relativ risiko på 1,0. Gruppen arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa har imidlertid ca. dobbelt så høy risiko som de norske arbeidstakerne i næringen, med en relativ risiko på 2,0. Dataunderlaget er derimot lite og resultatene ikke statistisk signifikante. Vi har ingen fullstendig oversikt over hvilke næringer de utenlandske sysselsatte innen forretningsmessig tjenesteyting faktisk utfører arbeid i, men vi vet at de utenlandske arbeidstakerne i næringen, og spesielt de fra EU-landene i Øst-Europa, i stor grad sysselsettes i risikofylte næringer som bygge- og anleggsnæringen. De eksponeres derfor for en høyere risiko enn andre arbeidstakere i næringen som leies ut til virksomheter med lavere risiko for arbeidsskadedødsfall, som eksempelvis helse- og sosialsektoren og varehandel. Dette kan være med å forklare den høye relative risikoen for denne gruppen.

Oppsummering av risikoberegninger

Figur 7 oppsummerer beregnet risiko for arbeidsskadedødsfall for alle næringer samlet sett, samt for de fire næringene vi har sett nærmere på. Ser vi alle næringer under ett, er risikoen for arbeidsskadedødsfall i både den totale gruppen utenlandske arbeidstakere (relativ risiko på 1,4) og gruppen fra EU-land i Øst-Europa (relativ risiko på 3,2) signifikant høyere enn for norske arbeidstakere.

Figur 7. Antall arbeidsskadedødsfall per 100 000 sysselsatte totalt og for utvalgte næringer.
Kilde: Arbeidstilsynet og SSB.

Selv om antallet arbeidsskadedødsfall er størst for både norske og utenlandske arbeidstakere innen bygge- og anleggsnæringen, ser vi at jordbruk, skogbruk og fiske er den næringen som har høyest forekomst av arbeidsskadedødsfall per sysselsatte. Dette gjelder for alle landbakgrunner vi har undersøkt: norske arbeidstakere, utenlandske arbeidstakere samlet sett og arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa. Aller høyest forekomst av arbeidsskadedødsfall i denne næringen har

arbeidstakerne fra EU-landene i Øst-Europa med i underkant av 30 dødsfall per 100 000 sysselsatte. Dette er 2,8 ganger høyere risiko enn de norske arbeidstakerne i næringen opplever. Innen jordbruk, skogbruk og fiske har både den totale gruppen utenlandske arbeidstakere, men i størst grad arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa, en signifikant høyere risiko for arbeidsskadedødsfall enn norske arbeidstakere i næringen.

Transportnæringen har nest høyest forekomst av arbeidsskadedødsfall for alle grupper, og også her er det arbeidstakerne fra EU-landene i Øst-Europa som har den høyeste risikoen med i underkant av 15 dødsfall per 100 000 sysselsatte. Forskjellen mellom norske arbeidstakere og arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa er størst i denne næringen, med relativ risiko på 3,1.

Bygge- og anleggsnæringen, inkludert elektrisitet, vann og renovasjon, har tredje høyest risiko, og beregningene indikerer en høyere risiko for utenlandske arbeidstakere i næringen, men basert på vårt dataunderlag er ikke risikoresultatene signifikant høyere enn for de norske arbeidstakerne.

Hvorfor utsettes utenlandske arbeidstakere for høyere risiko enn norske arbeidstakere?

Å finne årsaken til at utenlandske arbeidstakere eksponeres for en høyere risiko er en kompleks oppgave. Næringene er forskjellige med ulike risikoprofiler, virksomheter, arbeidsoppgaver og sammensetning av arbeidstakere. Det er også viktig å reflektere over ulikhetene som er innenfor gruppen «utenlandske arbeidstakere». Det kan være store individuelle forskjeller i årsaker til hvorfor personer fra de ulike landbakgrunnene har kommet til Norge (arbeid, familie, flukt etc.) og hvor lenge de har bodd her.

Det Arbeidstilsynet erfarer fra ulykkesoppfølging og tilsyn, og som også eksempelvis studiene fra våre nordiske naboland viser, er at det er noen faktorer ved ulykken som går igjen når utenlandske arbeidstakere har omkommet eller blitt skadet i arbeidsulykker. I denne rapporten fokuserer vi på fire faktorer vi ofte ser går igjen i ulykkene der utenlandske arbeidstakere har omkommet:

- Mer risikofylte arbeidsoppgaver
- Annen sikkerhetskultur
- Lav alder, begrenset erfaring og løs tilknytning til arbeidslivet
- Mangelfull språkbeherskelse

Det er viktig at arbeidsgivere fokuserer på disse faktorene for å arbeide forebyggende mot arbeidsulykker i virksomheten sin. For å undersøke hvordan disse faktorene gjenspeiler seg i statistikken, har vi analysert arbeidsskadedødsfallene i Arbeidstilsynets statistikk for 2011-2016 med tanke på disse mulige forklaringsvariablene, samt sett til hva forskning sier om disse faktorene og eventuell økt risiko. Når et arbeidsskadedødsfall inntreffer, vil Arbeidstilsynet innhente informasjon om den skadde personen ved ulykkesoppfølging og i tilsyn. I en del tilfeller vil det være vanskelig å kartlegge alle faktorer for den skadde personen, og noe informasjon vil derfor være ukjent når statistikk skal utarbeides. For de faktorene vi presenterer i dette kapitlet er statistikken utarbeidet basert på de ulykkene der informasjonen har vært kjent, og vi presiserer også «andel ikke utfylt» for hver faktor, der informasjonen mangler. Merk at det statistiske underlaget for arbeidsskadedødsfallene er begrenset, og vurderingene vi gjør av forklaringsfaktorer må derfor betraktes som indikasjoner.

Utenlandske arbeidstakere utfører mer risikofylt arbeid og kan derfor være mer risikoutsatt

Mange utenlandske arbeidstakere er sysselsatt innen næringer som statistisk sett har en høyere forekomst av ulykker sammenlignet med andre næringer. Fra vår statistikk over arbeidsskadedødsfall for utenlandske arbeidstakere ser vi at for perioden 2011-2016 har 37 av totalt 55 dødsfall (67 %) inntruffet i de tre mest risikoutsatte næringene: bygge- og anleggsnæringen inkl. elektrisitet, vann og renovasjon (17), jordbruk, skogbruk og fiske (10) og transport og lagring (10). Vi vet også, fra vår erfaring på tilsyn og ved ulykkesoppfølging, at utenlandske arbeidstakere ofte utfører mer risikofylte arbeidsoppgaver enn sine norske kollegaer innenfor de risikoutsatte næringene.

Dette underbygges også med funn fra forskning. Bygge- og anleggsnæringen er den næringen med flest arbeidsskadedødsfall og de utenlandske arbeidstakerne i næringen utfører i større grad de mer risikofylte arbeidsoppgavene, mens norske arbeidstakere i større grad gjør mer administrativt arbeid/lederjobber [13]. En studie av Jordfald og Andersen [14] viser at det er en større andel av de norske i bygge- og anleggsvirksomheter som har lederyrker enn de utenlandske. De norske er også ofte høyere utdannet enn de utenlandske. De sysselsatte i bygge- og anleggsnæringen med registrert landbakgrunn fra EU-land fra Øst-Europa og de «gamle» EU-landene skiller seg ut ved å ha en svært høy andel i håndverksyrkene. Studien viser at arbeidskraften fra EU-land i Øst-Europa også utgjør høyere andel i yrker uten krav til utdanning, enn det vi ser for grupper med bakgrunn fra Norge og Norden, og de utfører oftere mer risikofylte oppgaver enn sine norske kollegaer. Dette fører til at de er mer utsatt for risiko enn de norske arbeidstakerne som ofte utfører oppgaver med en lavere risikoprofil. Bygge- og anleggsnæringen benyttes her som et eksempel, men det er naturlig å anta at denne fordelingen mellom arbeidsoppgaver også viser seg i andre risikoutsatte næringer.

Utenlandske arbeidstakere har en annen sikkerhetskultur og kan derfor være mer risikoutsatt

Sikkerhetskultur kan defineres som sammenhengen mellom organisasjonskultur og måten sikkerheten blir ansett og ivaretatt i organisasjonen [15]. Sikkerhetskulturen i en virksomhet omhandler altså hvordan virksomheten og arbeidstakerne i den oppfatter, vurderer og håndterer risikoen på arbeidsplassen. Ulike arbeidstakere vil også ha ulik oppfatning av risikoene ved arbeidsplassen sin. Sikkerhetskultur kan være ulik i ulike land, selv om virksomhetene tilhører samme næring. Utenlandske arbeidstakere er ofte vant til en annen sikkerhetskultur fra hjemlandet sitt og vil derfor kunne opptre på andre måter enn norske arbeidstakere på arbeidsplassen. I tillegg til annen sikkerhetskultur kan utenlandske arbeidstakere ha begrenset forståelse av hvilken risiko arbeid i Norge medfører, fordi de kan ha andre oppgaver og/eller risikoforhold enn det de er kjent med fra hjemlandet sitt. Utenlandske arbeidstakere kan også i større grad enn norske arbeidstakere utføre de oppgaver de har fått tildelt av leder, selv om de kan være risikofylte, da de kan ha en mer hierarkisk oppfatning av leder-ansatt-forhold.

Forskjellig oppfatning av leder-ansatt-relasjon påpekes i SINTEFs og BNLS studie av flerkulturelle arbeidsplasser i byggenæringen [22], der følgende beskrives: «*Det viser seg å være en generelt større maktdistanse mellom spesielt østeuropeiske medarbeidere og ledere enn det er mellom norske medarbeidere og ledere. Det ser også ut til at denne maktdistansen bidrar til å minske viljen til å snakke imot autoritetene når man finner arbeidsvilkårene farlige eller dårlige. Norske ledere forventer at medarbeiderne sier ifra dersom en leders beskjed gjør arbeidet farlig, men mange østeuropeere har en tendens til å handle basert på beskjeden uten å stille spørsmål.*» Dette eksempelet gjelder for bygge- og anleggsnæringen, men det er naturlig å anta at dette også kan være tilfelle i andre næringer.

Transportøkonomisk institutt (TØI) har utført forskning på ulykker med tunge godsbiler på norske veier og sammenlignet norske og utenlandske aktører. Denne studien fokuserer også på sikkerhetskultur som én faktor som kan forklare høyere ulykkesrisiko for utenlandske aktører på norske veier [16]. Forskningen peker på at det er grunn til å tro at yrkessjåførene er påvirket av sikkerhetskulturen de har lært gjennom yrkesførerutdanningen, og at de utenlandske sjåførene bærer med seg trafikksikkerhetskulturen fra sitt hjemland, påvirket av nasjonal føreropplæring, samhandling, trafikkregler, politiets håndhevelse etc. TØI [17] peker også på at manglende erfaring og kompetanse når det gjelder å kjøre på norske veier, inkludert vinterføre, synes å være viktige årsaksfaktorer til at utenlandske tunge godsbiler har høyere risiko for å bli involvert i ulykker sammenlignet med norske tunge godsbiler.

FAFO presenterer funn fra to undersøkelser (TNS Gallups «Breddeundersøkelse» og OUS' «Forbundsundersøkelse» [18]) som peker på at det å varsle om kritikkverdige forhold ved en arbeidsplass er vanskelig for mange arbeidstakere. Årsakene til dette er mange, men frykt for ubehageligheter, personlige belastninger og ødeleggelse av karrieremuligheter kommer høyt opp på lista over årsaker til at kritikkverdige forhold ikke varsles. Funn fra SINTEFs og BNLs studie av flerkulturelle arbeidsplasser i byggenæringen [22] peker på at norske arbeidstakere er betydelig flinkere til å varsle om farligere forhold enn de utenlandske arbeidstakerne. Det er nærliggende å tenke at med en løsere tilknytning til arbeidslivet, som de utenlandske arbeidstakerne ofte har, vil andelen som varsler kunne være lavere enn for de norske arbeidstakerne.

I arbeid med oppfølging av arbeidsulykker og i tilsyn er sikkerhetskultur i virksomhetene noe som vektlegges av Arbeidstilsynet. Det systematiske HMS-arbeidet ved virksomhetene er sentralt å ha fokus på i slik oppfølging. Det er viktig at arbeidsgivere tilrettelegger sikkerhetsopplæring, risikovurderinger og opplæring i interne rutiner ved arbeidsplassen for arbeidstakere med ulik landbakgrunn og sikkerhetskultur, for å sikre en felles oppfatning av risikoforhold og på den måten forebygge framtidige ulykker.

Utenlandske arbeidstakerne kan være mer risikoutsatt på grunn av lav alder, begrenset erfaring og løsere tilknytning til arbeidslivet

Som nevnt er den utenlandske befolkningen i Norge generelt sett yngre enn den totale befolkningen. SSBs statistikk viser at 23 % av norske arbeidstakere er over 55 år, mens for de utenlandske arbeidstakerne er denne andelen kun 10 % [19, 20]. *Newness* er et begrep som ofte benyttes for å beskrive arbeidstakere som er nye i arbeidslivet eller som står overfor en ny arbeidsoppgave. Arbeidstakere som er på korttidsoppdrag, og arbeidere som er nye i et land inkluderes også i begrepet. Internasjonal forskning viser at «newness»-faktoren gir betraktelig høyere risiko for arbeidsskader. En analyse fra det danske Arbejdstilsynet [21] dokumenterer for eksempel et stigende antall skader i perioden 2003-2008 for arbeidere som har vært ansatt mindre enn ett år.

Utenlandske arbeidstakere kan beskrives ved flere av *newness*-faktorene: unge, ny i arbeidslivet og ny i landet, og de kan av den grunn være mer risikoutsatt i det norske arbeidslivet enn andre arbeidstakere. Tabell 8 presenterer antall arbeidsskadedødsfall og beregnet risiko for å omkomme i arbeidsulykker for ulike aldersgrupper av norske og utenlandske arbeidstakere for perioden 2011–2016.

Tabell 8. Antall arbeidsskadedødsfall 2011–2016 og beregnet risiko per aldersgruppe. Kilde: SSB og Arbeidstilsynet.

Aldersgruppe	Norsk		Utenlandsk		Relativ risiko
	Antall arbeidsskadedødsfall	Antall arbeidsskadedødsfall pr. 100 000 sysselsatte	Antall arbeidsskadedødsfall	Antall arbeidsskadedødsfall pr. 100 000 sysselsatte	
15-24	15	0,9	5	2,3	2,6
25-39	45	1,2	27	2,1	1,7
40-54	65	1,5	19	2,0	1,4
55-74	53	1,8	4	1,4	0,8
Total	179*	1,4	55	2,0	1,4

* Inkl. én norsk omkommet med ukjent alder

Av statistikken ser vi at en større andel omkomne er under 40 år for de utenlandske arbeidstakerne med 58 % av de omkomne mot 34 % av de norske omkomne. Utenlandske arbeidstakere mellom 15-24 år eksponeres for 2,6 ganger høyere risiko for å omkomme i arbeidsulykke enn norske arbeidstakere i samme aldersgruppe. Merk at til tross for en høy relativ risiko for denne aldersgruppen, er antallet utenlandske arbeidstakere under 25 år som har omkommet kun fem, og usikkerheten i beregningene er stor på grunn av lite datagrunnlag. Resultatet må derfor betraktes som indikasjoner på høyere risiko for utenlandske enn norske arbeidstakere i denne aldersgruppen.

For aldersgruppen 25-39 år indikerer resultatene en høyere risiko for utenlandske arbeidstakere, med en beregnet relativ risiko på 1,7. Omtrent halvparten av de utenlandske arbeidstakerne som har omkommet tilhører denne aldersgruppen. Det er få utenlandske arbeidstakere i det øverste aldersintervallet (55-74 år), og det er også meldt inn få dødsfall for denne gruppen. Beregningene indikerer at utenlandske arbeidstakere over 55 år har lavere risiko for å omkomme i arbeidsulykke enn norske arbeidstakere i samme aldersgruppe, men dataunderlaget er svært begrenset.

For norske arbeidstakere er derimot den beregnede risikoen for å omkomme i arbeidsulykke høyere for de eldre arbeidstakerne enn de unge når vi ser på den totale gruppen norske arbeidstakere, men her vet vi at det er store forskjeller næringene imellom. Vi vet at det er en del næringer med høyere andel av eldre norske arbeidstakere, og spesielt gjelder dette jordbruksnæringen, som vi også ser gjenspeiler seg i dødsfallsstatistikken. Av 29 norske arbeidstakere som har omkommet i jordbruk, skogbruk og fiske for perioden 2011-2016 har halvparten vært over 55 år. Dette bidrar til den høye beregnende risikoen for arbeidsskadedødsfall for de eldste norske arbeidstakerne, og er med å forklare forskjellen i risiko fra de utenlandske i samme aldersgruppe. På grunn av begrensninger i dataunderlaget har vi ikke hatt anledning til å vurdere næringsvise forskjeller per aldersgruppe i detalj, da sysselsettingsstatistikken per næring og aldersgruppe for utenlandske arbeidstakere ikke er tilgjengelig hos SSB per i dag.

Tabell 9 presenterer hva som er funnet i tilsyn etter arbeidsskadedødsfall knyttet til tid ansatt hos arbeidsgiver, uavhengig av aldersgruppe på den omkomne. For unge arbeidstakere vil alder ofte kunne korrelere med tid ansatt hos arbeidsgiver.

Tabell 9. Tid ansatt hos arbeidsgiver blant de omkomne i arbeidsskadedødsfall 2011-2016. Kilde: Arbeidstilsynet.

Tid ansatt hos arbeidsgiver	Arbeidsskadedødsfall	
	Norsk (N=43)	Utenlandsk (N=21)
Mindre enn ett år	9 %	38 %
1-3 år	21 %	52 %
4-10 år	30 %	10 %
Mer enn 10 år	40 %	0 %

* Andel ikke utfyllt: 76 % for norske, 62 % for utenlandske

Analysen viser en høyere andel korte ansettelsesforhold blant de utenlandske arbeidstakerne som har omkommet. 38 % av de utenlandske omkomne har vært ansatt hos arbeidsgiver i under ett år, 90 % i mindre enn tre år. Til sammenligning har kun 9 % av de norske omkomne vært ansatt i under ett år og 30 % i under tre år. For de utenlandske arbeidstakerne under 25 år, har vi kun kjennskap til tid ansatt hos arbeidsgiver for tre av de fem omkomne, og alle disse tre hadde vært ansatt i mindre enn ett år før ulykken. Det er viktig å poengtere at for en stor del av ulykkene har vi ikke kunnskap om tid ansatt hos arbeidsgiver. Informasjonen er ukjent for 76 % av

de norske og 62 % av de utenlandske arbeidstakerne, og resultatene må behandles som indikasjoner, og ikke statistisk signifikante resultater.

Utenlandske arbeidstakere har også oftere en løsere tilknytning til arbeidslivet i Norge generelt sett, uavhengig av alder, sammenlignet med norske arbeidstakere. Tabell 10 oppsummerer ansettelsesforhold for de omkomne i arbeidsulykker i perioden 2011-2016, uavhengig av aldersgruppe.

Tabell 10. Ansettelsesform blant de omkomne i arbeidsskadedødsfall 2011-2016. Kilde: Arbeidstilsynet.

Ansettelsesform	Arbeidsskadedødsfall	
	Norsk (N=148)	Utenlandsk (N=47)
Fast ansatt	72 %	83 %
Midlertidig ansatt	2 %	15 %
Selvstendig næringsdrivende	18 %	0 %
Annet	8 %	2 %

* Andel ikke utfylt: 17 % for norske, 15 % for utenlandske

Analysen viser at blant de utenlandske arbeidstakerne som har omkommet, er andel fast ansatte faktisk høyere enn for de norske, 83 % mot 72 % for de norske. Det er viktig å påpeke at mange utenlandske arbeidstakere kan være fast ansatt i et bemanningsselskap, men leies inn hos virksomheter, og vil derfor ha en løsere tilknytningsform til den arbeidsgiveren de faktisk utfører arbeid for. Dette reflekteres ikke i de presenterte tallene. Vi ser at andelen midlertidig ansatt er høyere for de utenlandske enn de norske arbeidstakerne, mens selvstendig næringsdrivende kun er representert for de norske omkomne. Av erfaring vet vi også at unge arbeidstakere oftere har en løsere tilknytningsform til arbeidslivet enn mer erfarne arbeidstakere, og vi ser også forskjell mellom aldersgruppene i vår statistikk: tre av de fem utenlandske omkomne under 25 år var midlertidig ansatt (60 %) mot 15 % midlertidig ansatte for utenlandske omkomne sett under ett. Merk at også dette datagrunnlaget er veldig begrenset til å trekke konklusjoner fra, og resultatene må betraktes som indikasjoner.

Vi har også tatt en gjennomgang for alle arbeidsskadedødsfallene av hvorvidt en risikovurdering av arbeidet har foreligget. Alle virksomheter skal kartlegge og vurdere alle farer og problemer og vurdere risikoen knyttet til arbeidet, og arbeidsgiver er ansvarlig for at risikovurdering er gjennomført før arbeidet settes i gang. Vi har begrenset datamateriale på dette fra tilsyn, og ser ingen store forskjeller for norske og utenlandske arbeidstakere samlet sett. Ved alle de fem ulykkene der utenlandske arbeidstakere under 25 år har omkommet ser vi derimot at arbeidsgiver ikke hadde gjennomført risikovurdering av arbeidet, mens risikovurdering manglet i 60 % av ulykkene der norske arbeidstakere i samme aldersgruppe har omkommet (der informasjonen om dette er utfylt). Vi vet derimot ikke noe om en gjennomført risikovurdering ville ha forhindret at ulykken inntraff.

Utenlandske arbeidstakere kan være mer risikoutsatt fordi de ikke behersker arbeidsspråket

Utenlandske arbeidstakere, spesielt de som har vært kort tid i landet, vil kunne ha utfordringer med å beherske og forstå arbeidsspråket på norske arbeidsplasser. Ved større arbeidsplasser vil det også ofte være mange ulike språk blant arbeidstakerne. Tabell 11 presenterer statistikk for hvorvidt den omkomne arbeidstakeren behersket språket på arbeidsplassen.

Tabell 11. Språkferdigheter blant de omkomne i arbeidsskadedødsfall 2011–2016. Kilde: Arbeidstilsynet.

Behersker språket?	Arbeidsskadedødsfall	
	Norsk (N=151)	Utenlandsk (N=52)
Ja	94 %	71 %
Nei	1 %	13 %
Vet Ikke	5 %	15 %

* Andel ikke utfylt: 16 % for norske, 5 % for utenlandske

Arbeidstilsynets statistikk viser at i 13 % av ulykkene behersket ikke den utenlandske arbeidstakeren språket på arbeidsstedet. Informasjonen om ulykkene sier imidlertid ikke noe om hvorvidt manglende språkbeherskelse var en årsak til at ulykkene inntraff. Ser vi kun på den yngste gruppen arbeidstakere (< 25 år) er det 40 % av de utenlandske omkomne som ikke behersket språket. Språkutfordringene blir ofte mindre jo lengre en arbeidstaker har bodd og arbeidet i Norge, og det er nærliggende å anta at eventuell forhøyet risiko knyttet til manglende språkferdigheter da vil reduseres.

Spesielt innenfor bygge- og anleggsnæringen er det utbredt bruk av arbeidskraft med ulik landbakgrunn som arbeider tett sammen. Det er da svært viktig at virksomhetene har gode metoder og verktøy som tar hensyn til utfordringene knyttet til arbeidstakernes språkferdigheter. Kommunikasjon mellom arbeidstakerne og ledelse vil ofte være av større viktighet innen bygge- og anleggsnæringen der mange arbeidstakere jobber sammen. I transportnæringen er man ikke like avhengig av kommunikasjon med andre i det daglige arbeidet og manglende forståelse av språk kobles ikke nødvendigvis like tett opp mot økt risiko. Innen bygge- og anleggsnæringen (inkl. elektrisitet, vann og renovasjon), behersket 56 % av de utenlandske omkomne arbeidsspråket, mot 89 % innen transportnæringen. For jordbruk, skogbruk og fiske er denne andelen 60 %. Innen både bygge- og anleggsnæringen og jordbruk, skogbruk og fiske er det en høy andel sesongarbeidere på korttidsopphold i Norge, og språkferdighetene hos arbeidstakerne er dermed ofte begrenset. SINTEFs og BNLs studie av flerkulturelle arbeidsplasser i byggenæringen [22] beskriver at språk- og kulturrelaterte utfordringer får større konsekvenser for arbeidsutførelse (byggefeil/feilproduksjon) og arbeidsmiljø (uoverensstemmelser/konflikter) enn for sikkerheten, men det vil også påvirke risikoen for ulykker eller nestenulykker på en byggeplass.

Oppsummering av forklaringsfaktorer

Vi har sett at det er mange forhold som kan være med å forklare den høyere risikoen for arbeidsskadedødsfall for utenlandske arbeidstakere enn for norske. Mer risikofylt arbeid er en sentral faktor. Mange utenlandske arbeidstakere er sysselsatt i risikoutsatte næringer og utfører også mer risikofylt arbeid enn sine norske kolleger. Sikkerhetskultur er en annen faktor som kan bidra til økt risiko: utenlandske arbeidstakere er ofte vant til en annen sikkerhetskultur fra hjemlandet sitt og vil derfor kunne opptre på andre måter enn norske arbeidstakere på arbeidsplassen. Ved å analysere arbeidsskadedødsfallene i Arbeidstilsynets statistikk ser vi trekk ved ulykkene som gjentar seg i ulykkene der utenlandske arbeidstakere har omkommet. De har ofte vært ansatt i kort tid hos arbeidsgiver, og de har en løs tilknytning til arbeidsgiver, enten ved midlertidig ansettelse, eller ved ansettelse gjennom bemanningsforetak. Dette er trekk som ofte gjelder for unge arbeidstakere, og vi ser at for de unge arbeidstakerne indikerer resultatene at risikoen er høyere for de utenlandske enn for de norske. Alle de nevnte faktorene vil kunne bidra til økt risiko, men analysen sier ikke noe om faktorene var avgjørende for at ulykken inntraff. Underlaget kan heller ikke benyttes til å si noe om hvilken av de nevnte faktorene som bidrar mest til risikoen, og på grunn av begrenset datagrunnlag må resultatene betraktes som indikasjoner.

Usikkerhet og begrensninger i analysen

Statistikk og resultater som presenteres i denne rapporten er basert på de data som har vært tilgjengelige for Arbeidstilsynet per høsten 2017. Det innebærer noen begrensninger i hvilke analyser som kan utføres, og det er også usikkerhet knyttet til datamaterialet som er benyttet, som gjør at en del av resultatene må betraktes som indikasjoner mer enn signifikante funn. Dette kapittelet beskriver de mest framtrede svakheter og begrensninger ved datamaterialet.

Underrapportering av ulykker og begrenset dataunderlag

Arbeidstilsynet erfarer at det er betydelig underrapportering av arbeidsulykker til Arbeidstilsynet. Det er SSB som fører den offisielle statistikken over arbeidsulykker i Norge, og avvikene mellom antall ulykker SSB får meldt og antall ulykker som meldes til Arbeidstilsynet er stort. En spesielt stor underrapportering ser vi innen næringene transport og lagring og jordbruk.

Når det gjelder totalt antall arbeidsulykker (ikke kun arbeidsskadedødsfall), har Gravseth m.fl. tidligere estimert at ca. 90 % av de alvorlige arbeidsskadene som arbeidsgiver skulle ha varslet, ikke blir varslet, men at de alvorligste skadene i større grad var varslet [23]. Det antas at Arbeidstilsynets statistikk over arbeidsskadedødsfall er mer komplett enn antall arbeidsulykker uten dødsfall, og det er derfor valgt å kun inkludere arbeidsskadedødsfallene i analysen. Det vil likevel kunne være noen grad av underrapportering av arbeidsskadedødsfall, og det er også grunn til å anta at graden av underrapportering er høyere for utenlandske arbeidstakere enn for norske, slik at den reelle forskjellen i risiko mellom de to gruppene vil være større enn det som er presentert i denne rapporten.

I og med at størrelsen på datamaterialet er begrenset når vi kun ser på arbeidsskadedødsfallene, ville et mer komplett datagrunnlag for arbeidsulykker gi oss et mye bredere datagrunnlag å gjøre analyser på, og dermed gi oss mer kunnskap inn i det forebyggende arbeidet.

Begrensninger i offentlige register

Når Arbeidstilsynet gjør sine undersøkelser etter arbeidsulykker er «statsborgerskap» for den skadde arbeidstakeren noe vi innhenter informasjon om og som inkluderes i vår statistikk over skadde og omkomne i arbeidsulykker. SSB publiserer årlig den offisielle statistikken over arbeidsulykker i det norske landbaserte arbeidslivet, basert på skader innrapportert til yrkesskaderregisteret, men per i dag publiseres ikke statistikk over arbeidsulykker som inkluderer statsborgerskap for den skadde personen. Tilgjengeliggjøring av slik statistikk fra SSB, eller ved å få direkte tilgang til data fra Yrkes-skaderregisteret, som også inkluderer yrke for de skadde personene, ville gitt Arbeidstilsynet et bedre kunnskapsunderlag til å arbeide forebyggende mot ulykker i det norske arbeidslivet.

Videre arbeid

Tilgang til mer utfyllende statistikk gjennom SSB eller Yrkesskaderegisteret vil gi Arbeidstilsynet et større kunnskapsunderlag å basere sine vurderinger og analyser på, og dermed også gjøre oss bedre i stand til å drive forebyggende arbeid i de risikoutsatte næringene. I tillegg vurderer også Arbeidstilsynet egne metoder i ulykkesoppfølging for å drive et best mulig forebyggende arbeid. Å utføre dybdeundersøkelser etter ulykker vil være et virkemiddel som kan gi oss mer kunnskapsunderlag for å drive forebyggende arbeid. Data samlet inn gjennom dybdeundersøkelser vil kunne gi et langt bedre og mer komplett bilde av årsaksforhold rundt arbeidsulykker. De vil derfor også kunne påvise eventuelle nye risikoforhold. Arbeidstilsynet driver per i dag ikke med dybdeanalyser av enkeltulykker, men vurderer å prøve ut en ny måte å jobbe med utvalgte ulykker. Dette vil ha et sterkere læringsperspektiv enn vi har i vanlige tilsyn etter ulykker.

Konklusjon

Det har over tid vært en økende tilstrømning av utenlandsk arbeidskraft til Norge, og siden EU-utvidelsen i 2004 har vi sett en betydelig tilstrømning fra de nye EU-landene i Øst-Europa, og da spesielt Litauen og Polen. Antall arbeidsskadedødsfall blant norske arbeidstakere i det landbaserte arbeidslivet har gått ned de siste årene, fra 44 arbeidsskadedødsfall i 2011 til 15 arbeidsskadedødsfall i 2016. Vi ser derimot ikke samme nedgang i antall arbeidsskadedødsfall for de utenlandske arbeidstakerne, som resulterer i en økende andel utenlandske arbeidstakere blant de omkomne. I 2016 utgjorde utenlandske arbeidstakere 40 % av arbeidsskadedødsfallene i Norge, 10 av totalt 25 dødsfall. Den utenlandske sysselsettingen utgjør på sin side 17 % av den totale sysselsettingen i Norge, men med store forskjeller næringene imellom.

Resultatene i denne rapporten viser at totalt sett for det norske landbaserte arbeidslivet er risiko for arbeidsskadedødsfall høyere for utenlandske arbeidstakere enn for norske. De utenlandske arbeidstakerne sett under ett har en beregnet risiko som er 1,4 ganger høyere enn de norske arbeidstakerne. Arbeidstakere fra EU-land i Øst-Europa kommer ofte til landet primært for å arbeide og mange kommer på korttidsopphold uten å bosette seg i Norge. Denne gruppen skiller seg spesielt ut når det kommer til risiko: arbeidstakerne fra EU-land i Øst-Europa har 3,2 ganger høyere risiko for arbeidsskadedødsfall enn norske arbeidstakere.

37 av de 55 utenlandske arbeidstakerne (67 %) som omkom i perioden 2011-2016 arbeidet innenfor næringene bygg- og anlegg inkl. elektrisitet, vann og renovasjon (17 dødsfall), jordbruk, skogbruk og fiske (10 dødsfall) og transport og lagring (10 dødsfall), mens disse næringene kun sysselsetter i overkant av 20 % av de utenlandske arbeidstakerne. I tillegg er mange utenlandske arbeidstakere ansatt innen forretningsmessig tjenesteyting, og leies ut fra disse selskapene til å utføre arbeidsoppgaver i andre næringer. Dette er spesielt vanlig innenfor bygge- og anleggsnæringen. Sammenligner vi risiko for arbeidsskadedødsfall i de nevnte næringene, ser vi at risikoen er høyest innen jordbruk, skogbruk og fiske, for både norske og utenlandske arbeidstakere, etterfulgt av transport og lagring. Arbeidstakere fra EU-landene i Øst-Europa skiller seg også ut som mest risikoutsatt i disse næringene, med signifikant høyere risiko enn de norske. Den største forskjellen i risiko ser vi i næringen transport og lagring, der risikoen for å omkomme er 3,1 ganger større for arbeidstakerne fra EU-land i Øst-Europa enn for de norske. Når vi antar at underrapporteringen av arbeidsskadedødsfall er større for utenlandske enn for norske arbeidstakere, vil forskjellen i risiko reelt sett kunne være enda større.

Det kan være mange ulike årsaker til hvorfor utenlandske arbeidstakere har en høyere risiko for arbeidsskadedødsfall enn norske arbeidstakere. Annen sikkerhetskultur og forståelse for og erfaring med norske risikoforhold, samt mer risikofylte arbeidsoppgaver, kan forklare noe av den forhøyede risikoen for de utenlandske arbeidstakerne. Vi ser også at korte ansettelsesforhold (ansatt i kort tid) og løse tilknytningsforhold til arbeidsgiver (midlertidig ansettelse eller ansettelse gjennom bemanningsforetak) er trekk som går igjen ved ulykkene der utenlandske arbeidstakere har omkommet, uavhengig av alder på den omkomne. Dette er trekk som ofte gjelder for unge arbeidstakere, og vi ser at for de unge arbeidstakerne indikerer resultatene at risikoen er høyere for de utenlandske enn for de norske. Alle de nevnte faktorene kan bidra til økt risiko, men analysene sier ikke noe om faktorene var avgjørende for at ulykken inntraff eller hvilken av de nevnte faktorene som bidrar mest til økt risiko. Datamaterialet vi har per i dag er begrenset, og analysen av forklaringsfaktorer må derfor betraktes som indikasjoner da

usikkerheten er stor. Vurderingene gir likevel en indikasjon på årsaker og på hva arbeidsgivere bør være ekstra oppmerksomme på når de planlegger hvordan risikofylt arbeid skal utføres.

Referanser

- 1 SSB: *Levekår blant innvandrere i Norge 2016*, Rapportnr. 2017/13
- 2 SSB: <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall>
- 3 Arbeidstilsynet: S. Winge, Kompass Tema nr.2 2012, *Arbeidsskader blant utenlandske arbeidstakere* <https://www.arbeidstilsynet.no/globalassets/om-oss/forskning-og-rapporter/kompass-tema-rapporter/2012/kompass-tema-nr-2-2012-arbeidsskader-blant-utenlandske-arbeidstakere.pdf>
- 4 European Agency for Safety and Health at Work: https://osha.europa.eu/en/priority_groups/migrant_workers
- 5 Biering, Lander, Rasmussen: *Work injuries among migrant workers in Denmark*, Biering K, et al.. *Occup Environ Med* 2017: 2016-08-22
- 6 Arbeidsmiljøverket: *Hendelser där personer från ett annat land som arbetar tillfälligt i Sverige har förolyckats eller allvarligt skadats*, 2016/006551, 2016-02-16
- 7 Helsedirektoratet: M. Støver og E. Håndlykken, *Personskadedata 2016 Norsk Pasientregister*, Rapport IS-2621, utgitt 04/2017
<https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/1361/%C3%85rsrapport%20personskadedata%202016.pdf>
- 8 SSB: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/kortsys>
- 9 SSB: Statistikkbanken Tabell 08435: *Sysselsatte, etter bosettingsstatus, næring (SN2007) og landbakgrunn*, 4. kvartal, 02.08.2017
- 10 SSB: <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall/innvandring-og-innvandrere>
- 11 SSB: Statistikkbanken Tabell 08536: *Sysselsatte per 4. kvartal, etter bosted, arbeidssted, kjønn og næring (88 grupper, SN2007)*, 13.11.17
- 12 SSB: <https://www.ssb.no/helse/statistikker/arbulykker>
- 13 B. A. Mostue, S. Winge (Arbeidstilsynet) og H. M. Gravseth (STAMI): *Kompass Tema nr. 1 2017, Helseproblemer og ulykker i bygg og anlegg*, Charter for en skadefri bygge- og anleggsnæring
- 14 Andersen, R.K. og Jordfald, B.: *Arbeidstakere i byggenæringen i 2008 og 2014*, Fafo-rapport 2016:39 (2016)
- 15 Antonsen, S. (2009): *Safety Culture: Theory, Method and Improvement*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- 16 Transportøkonomisk Institutt, Nævestad, Hovi, Caspersen og Bjørnskau: *Ulykkesrisiko for tunge godsbiler på norske veier: Sammenligning av norske og utenlandske aktører*, TØI rapport 1327/2014
- 17 Nævestad, Phillips, Levlin og Hovi, *Internationalisation in road transport of goods: safety outcomes, risk factors and measures*, TØI report 1487/2016

- 18 FAFO: <http://www.fafo.no/images/pub/lysark/160929-johan-roed-steen-og-sissel-trygstad.pdf>
- 19 SSB: Statistikkbanken Tabell 09837: Sysselsatte i alderen 15-74 år, etter landbakgrunn, kjønn og alder, 12.10.2017
- 20 SSB: Statistikkbanken Tabell 08069: Lønnstakere ikke registrert bosatt, etter landbakgrunn, kjønn og alder. 4. kvartal, 12.10.2017
- 21 Arbejdstilsynet (2010): *Fremtidens Arbejdsmiljø 2020, fagligt grundlag for prioritering af arbejdsmiljøindsatsen* <http://www.arbejdstilsynet.dk/AT/AT/NYHEDER/Nyheder-pgpressemdelelser/Nyheder%202010/Andre%20nyheder%20fra%20forsiden%202010/~media/451308C838114351803A71BBE9C37F99.ashx>
- 22 SINTEF: *Flerkulturelle arbeidsplasser i byggenæringen, kartlegging av muligheter og utfordringer*, rapportnr: 2017:00352, 2017-09-04
- 23 Gravseth (2003), Hans Magne, Ebba Wergeland og Johan Lund: *Underrapportering av arbeidsskader til Arbejdstilsynet*. Tidsskrift for den norske legeförening: s. 2057-2059.

www.arbeidstilsynet.no